

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет обліку та фінансів
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Пояснювальна записка

до кваліфікаційної роботи
на здобуття ступеня вищої освіти магістр

на тему: «Методика обліку та аналіз доходів і витрат фермерських господарств»

Виконав: здобувач вищої освіти
за освітньо-професійною програмою
Облік і оподаткування
спеціальності 071 Облік і оподаткування
ступеня вищої освіти Магістр
групи 1
Шостак Я. І.
Керівник: Рудич А. І.
Рецензент: Любимов М. О.

Полтава - 2022 року

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ДОХОДІВ ТА ВИТРАТ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ.....	8
1.1. Економічний зміст доходів та витрат суб'єктів фермерських господарств.....	8
1.2. Стан дослідженості проблеми та наукові напрями її вирішення	14
РОЗДІЛ 2. ОБЛІК ДОХОДІВ ТА ВИТРАТ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА.....	19
2.1. Організаційно-правові засади діяльності та облікова політика підприємства	19
2.2. Облік доходів та витрат фермерського господарства, відображення інформації у звітності	25
2.3. Податкові аспекти обліку доходів та витрат фермерського господарства.....	36
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ДОХОДІВ І ВИТРАТ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ.....	43
3.1. Фінансово-економічний стан фермерського господарства	43
3.2. Аналіз структури та динаміки виробництва, реалізації продукції фермерського господарства, його доходів і витрат	50
3.3. Аналіз доходів, витрат та фінансових результатів фермерського господарства та шляхи підвищення ефективності його функціонування....	57
ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	68
ДОДАТКИ.....	75

ВСТУП

Актуальність теми. Доходи операційної діяльності мають місце в реаліях кожного господарюючого суб'єкта, що у відповідності до законодавства зобов'язані вести бухгалтерський облік та складати фінансову звітність. Для цілей обліку операційна діяльність поділяється на основну та іншу, що не є фінансовою чи інвестиційною. Сюди входить сукупність операцій, пов'язаних з виробництвом або реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), що становлять головну мету створення підприємства і забезпечують основну частку його доходу.

Основним підґрунтям своєчасного та правильного відображення в обліку доходів операційної діяльності є розуміння підходів до їх класифікації та урахування актуальних вимог НПСБО 15. Проте у діяльності фермерських господарств використання НП(С)БО не завжди має місце, хоча формула «витрати-доходи-результати» є основною у визначенні результативних показників діяльності такого роду підприємств.

Питання обліку діяльності фермерських господарств широко висвітлюються у фундаментальній літературі, зокрема у наступних авторів: Г.О. Король, Ю.Т. Труш, Т.В. Акімова, К. А. Пилипенко, Р. В. Ліпський та інших, а також у професійних та фахових періодичних виданнях.

Разом з тим додаткового висвітлення потребують питання оподаткування у діяльності фермерських господарств, процедурних аспектів визнання доходів з точки зору їх реєстрації у обліковій системі з метою складання звітності.

Мета і завдання дослідження. Метою дипломної роботи є теоретичне узагальнення методичних засад обліку доходів і витрат фермерських господарств, розробка рекомендацій з удосконалення їх обліку та аналізу в умовах реальної практики господарюючих суб'єктів.

При виконанні роботи окрема увага приділена визначенню практичних підходів до визнання й облікового відображення доходів операційної діяльності господарюючого суб'єкта, а також висвітленню обліково-інформаційного

інструментарію виробництва продукції рослинництва.

Для досягнення мети поставлено наступні завдання: 1) уточнити сутність категорій «операційна діяльність», «доходи», «витрати»; «фінансові результати» 2) узагальнити актуальні нормативні документи, що врегульовують облік доходів і витрат фермерських господарств; 3) визначити шляхи удосконалення методики обліку та аналізу доходів і витрат фермерських господарств як індикаторів фінансової результативності.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дослідження теоретико-методичні засади обліку доходів і витрат сільськогосподарських підприємств. Предметом дослідження є процеси документування та обліку операцій доходів і витрат досліджуваного підприємства.

Методи дослідження. При написанні кваліфікаційної роботи нами використані наступні методи наукового дослідження: групування – при визначенні основних ознак об'єкта дослідження; порівняння – для виявлення відмінностей та спільних ознак господарських та облікових процесів, що досліджуються; аналізу та синтезу – для деталізації об'єкта дослідження, для ділення його на складові; розрахунковий – для розрахунку основних показників аналізу звітності; відносних величин – для визначення зміни рівня основних показників балансу, які характеризують досліджувані процеси.

До інформаційних джерел слід віднести: навчальні посібники, монографії, підручники, матеріали всеукраїнських та міжнародних конференцій, нормативні та законодавчі документи України, інформація фінансової звітності ФГ «XXX».

Наукова новизна одержаних результатів:

1) систематизовано підходи до класифікації видів діяльності підприємств, внаслідок чого встановлено сферу фактів господарського життя, що підпадають під категорію «інша операційна діяльність»

2) відповідно до класифікації операційної діяльності деталізовано практичні аспекти її облікового відображення;

3) систематизовано підходи до застосування окремих нормативних

документів, якими регулюється бухгалтерський облік доходів і витрат фермерських господарств та на цій основі визначено: критерії визнання доходу можуть застосовуватися не лише окремо до кожної операції, а й також до окремих елементів однієї операції або до двох чи більше операцій разом, якщо це впливає із суті такої господарської операції (операцій).

4) представлено алгоритм реєстрації інформації про витрати на виробництво продукції рослинництва у бухгалтерському обліку від первинної документації до складання фінансової звітності. Дотримання запропонованої моделі забезпечить отримання достовірної та правдивої інформації, що дозволить користувачам звітності приймати обґрунтовані та виважені управлінські рішення;

Практичне значення одержаних результатів. Уточнено загальний алгоритм систематизації в бухгалтерському обліку інформації про доходи і витрати фермерського господарства, деталізовано процедуру застосування методики аналізу доходів і витрат, що може бути застосована в практичній діяльності для підготовки важливих стратегічних рішень.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження доповідалися на засіданнях відкритих наукових заходів, зокрема у I Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспекти» (04 листопада 2021 р., м. Лубни), науково-практичних конференціях студентів за результатами проходження виробничих та технологічних практик (м. Полтава, 2021 р., 2022 р.), V Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством» (м. Полтава, 14 – 15 квітня 2022 р.), III Міжнародній науково-практичній конференції «Авіація, промисловість, суспільство» (м. Кременчук, 12 трав. 2022 р.)

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 6 тез у матеріалах конференцій, розміщених у відкритому доступі, зокрема в електронному репозитарії ПДАУ загальним обсягом 2,0 др. арк, авт. внесок – 1,2 др. арк.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ДОХОДІВ ТА ВИТРАТ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

1.1. Економічний зміст доходів та витрат суб'єктів фермерських господарств

Фермерство – одна з найефективніших форм господарювання на землі. Фермерство повинно бути визнано не тільки в законах, а й на ділі як рівноправна форма господарювання, і йому слід створювати всі необхідні умови для розвитку. Визнання фермерського господарства як форми підприємництва є надзвичайно важливим [26].

Головною метою селянських (фермерських) господарств є формування продовольчого фонду шляхом реалізації продукції державі, на ринку і іншим споживачам, забезпечення сім'ї фермера на основі трудової участю її членів у виробничій і комерційній діяльності. Селянські (фермерські) господарства сприяють посиленню конкуренції між різними сільськогосподарськими підприємствами, що в, свою чергу, забезпечує якість виробленої продукції, є сферою життєдіяльності селянина, його способом життя [18].

Селянські господарства створюються для виробництва продукції в обсягах, в основному відповідні потреби сім'ї. На ринок вони поставляють стільки продукції, скільки потрібно, щоб на виручку від її реалізації можна було придбати необхідні засоби виробництва і предмети домашнього господарства. У їх власності невеликі ділянки землі, вони використовують трудовий потенціал сім'ї. Фермерські господарства спочатку створюються для роботи на ринок, здійснення товарного виробництва. Вони не можуть обходитися без найму робочої сили, широко використовують сучасні засоби механізації та індустріальні технології. Безумовно, фермерське господарство - обов'язково товарне. У цьому його головна відмінність від інших малих форм сільськогосподарського виробництва - особистого підсобного господарства,

індивідуального садівництва та городництва, які в основному орієнтовані на задоволення потреб сім'ї в тій чи іншій продукції [26].

Фермерське господарство можна вважати такою формою організації сільського господарства, яка функціонує за принципом задоволення потреб членів сім'ї шляхом їх особистої участі, а також залучення найманої праці з метою отримання найбільшої додаткової вартості. В умовах ринкової економіки глава і члени фермерського господарства мають поєднувати в собі не тільки організаторські, технічні і виробничі можливості, але також бути хорошими економістами, здатними оцінити ринкову ситуацію. Роль селянського (фермерського) господарства полягає не тільки в організації сільськогосподарського виробництва, що сприяє розвитку підприємницької діяльності на селі на основі ініціативи і постійного пошуку. Підвищення рівня зайнятості сільського населення, але і сферою життєдіяльності селянина, його способом життя.

У табл. 1.1 узагальнено інформацію про кількість фермерських господарств Полтавської області.

Таблиця 1.1

Динаміка фермерських господарств Полтавської області за 2014-2021 рр.

Роки	Показники		
	Усього	у тому числі фермерське господарство	у % до загальної кількості підприємств
2014	37461	2291	6,1
2015	37731	2325	6,2
2016	37925	2373	6,3
2017	30147	2101	7,0
2018	31227	2176	7,0
2019	32009	2233	7,0
2020	32775	2292	7,0
2021	33410	2376	7,1

В результаті дослідження, можна зробити висновок, що загальна кількість зареєстрованих суб'єктів в Єдиному реєстрі підприємств Полтавської області знизилася у 2021 р. проти 2014 р. на 4 тис. 51 одиниці (10,8 %). Це пояснюється, перш за все, досить непростими, а іноді і складними

економічними умовами, в яких зараз функціонують підприємства, нерівномірним податковим навантаженням, зростанням сум орендних платежів за приміщення, зростанням тарифів на комунальні платежі. Фермерським господарства Підприємствам досить важко «виживати» в таких умовах, тому їм важко погашати свої зобов'язання і з часом вони банкрутують. Тоді як, кількість фермерських господарств області збільшилася на 85 (3,7 %). В розрізі організаційно-правових форм у структурі підприємств, їх частка збільшилася з 6,1 у 2014 р. до 7,1 у 2021 р.

Аналіз статистичних даних показав, що у Полтавській області станом на 2019 рік кількість сільськогосподарських підприємств склала 2732 одиниці, при цьому 3 одиниці (0,1 %) – це великі сільгоспвиробники, 150 одиниць (5,5 %) – середні, 2579 одиниць (94,4 %) – малі підприємства, з них 2335 одиниць (85,5 %) – мікропідприємства.

Основою економіки фермерських господарства повинен бути економічний розрахунок. За його допомогою фермер повинен самостійно планувати виробництво, поставивши перед собою певні питання: а) якою повинна бути площа земельної ділянки, розміри і структура поголів'я тварин? б) за який час окупляться витрати на придбання тварин, техніки, приміщення? в) якою може бути мінімальна ціна на продукцію фермера, на яку можна давати згоду при продажу, а нижче якої господарство може стати банкрутом? г) скільки потрібно кредитів та які реальні строки їх повернення: чи вистачатиме коштів на особисте споживання?

Щодо першого питання, необхідно зазначити, що найбільш лімітуючим для фермера є ресурс робочого часу, саме від нього і залежатимуть розміри господарства. Якщо члени фермерського господарства не в змозі своєчасно обробити землю і обслужити поголів'я тварин, то це призводить або до зниження продуктивності стада та врожайності полів, або до необхідності залучення додаткових працівників. Їх залучення призводить до зниження доходів з розрахунку на кожного члена фермерського господарства. Тому, вибір розміру селянського (фермерського) господарства залежить в першу

чергу від наявності робочих рук та реального ресурсу робочого часу. Зокрема, найбільші площі сільськогосподарських угідь у фермерських господарствах 2019 – 2021 рр. відмічено у Дніпропетровській (451,5 тис. га, 455,2 тис. га, 452,5 тис. га), Кіровоградській (414,9 тис. га, 417,3 тис. га, 428,7 тис. га) та Одеській областях (415,8 тис. га, 399,6 тис. га, 407,7 тис. га).

Найменші площі фермерських господарств у Західній Україні. Наприклад станом на 2021 рік, у Закарпатській області налічувалося 9,3 тис. га, Чернівецькій – 28,8 тис. га, Івано-Франківській – 31,8 тис. га, Рівненській – 32,7 тис. га у користуванні фермерських господарств.

Звідси можна виділити перший елемент витрат фермерського господарства – витрати на оплату праці та відрахування ЄСВ з її суми.

У фермерських господарствах рослинництво є основною галуззю, тоді як тваринництво – допоміжною. Зокрема, згідно даних Статистичного збірника «Сільське господарство України» за 2021 р. у 2021 році фермерськими господарствами України вироблено 8,7 % продукції сільського господарства, що на 5,6 пункти більше порівняно з 2000 роком, в т.ч. продукції рослинництва 11,3 %, що відповідно більше на 8,2 пункти, тваринництва 2 %, що на 1,6 пункти більше.

Склад сільськогосподарських культур визначається спеціалізацією господарства, а посівні площі під ними залежать від рівня їх врожайності, потреби в інших видах продукції для реалізації та забезпечення тваринницькими кормами. Статистичні дані показали, що станом на 2021 рік фермерськими господарствами України вироблено 14 % зернових культур, 7,4 % буряка цукрового, 19,3 сояшнику, 0,5 % картоплі, 2,9 % овочевих культур, 3,7 % плодових та ягідних культур. Дещо менший відсоток виробленої продукції тваринництва. Все це пов'язано із затратами на цю галузь, а також її дохідністю.

Другою складовою витрат фермерських господарств, і можна з впевненістю стверджувати, головною, є матеріальні витрати, до яких включається вартість насіння та посадкового матеріалу, мінеральних добрив,

органічних добрив у рослинництві, кормів, підстилки у тваринництві. Загальними витратами є паливо, енергія, запасні частини, будівельні матеріали.

Крім того до витрат фермерських господарств належать інші прямі витрати та загальновиробничі витрати.

Доцільно зазначити, що для фермерів важливими є витрати, пов'язані з післяурожайною діяльністю. Якщо після збирання урожаю на фактично зібраних площах залишаються багаторічні бур'яни, то внесення гербіцидів на вже обробленій площі неправомерно відносити на зібрану культуру. Такі витрати слід відносити до незавершеного виробництва рослинництва. У випадку, якщо на дату понесення витрат вже відомо, яка культура буде вирощуватися в наступному виробничому циклі, то внесення гербіцидів доцільно відображувати на спеціально відкритому під цю культуру аналітичному рахунку. На цьому ж субрахунку акумулюються витрати й витрати палива, пов'язані з післяурожайною обробкою. Водночас, підприємство понесе витрати на оплату праці та амортизаційні витрати відповідної сільськогосподарської техніки. Проте, на думку фахівців-практиків, оскільки післяурожайне внесення гербіцидів є нетривалим процесом (1-2 дні), то виокремлювати амортизаційні витрати та витрати на оплату праці немає потреби, оскільки в кінцевому підсумку вони все одно потраплять на аналітичні рахунки відповідної культури.

Таким чином, витрати на післяурожайну обробку землі від агресивних рослин є об'єктом незавершеного виробництва рослинництва. В бухгалтерському обліку вони відображуються у розрізі лише двох статей:

1) списання вартості гербіцидів (з кредиту 201 «Сировина і матеріали»/Гербіциди в дебет 231 «Рослинництво»/Культура);

2) списання вартості палива (з кредиту 203 «Паливо» в дебет 231 «Рослинництво»/Культура).

Отже, для фермерських господарств, витрати – це виражені у грошовій формі різні види економічних ресурсів (праця, сировина, матеріали, основні засоби), що понесені на виробництва, обіг й розподіл продукції. Вони займають

вагому частку в структурі доходів фермерського господарства.

Важливим завданням ведення обліку на фермерських господарств є отримання доходів. Після підрахунку суми матеріальних витрат на виробництво продукції, її обсягу і реалізації, приступають до визначення доходів та планування їх розподілу. Існує кілька способів обчислення доходу: а) валовий дохід як різниця між вартістю валової продукції і матеріальними витратами; б) дохід від реалізації продукції – різниця між виручкою від реалізації і матеріальними витратами на реалізовану продукцію; дохід як різниця між виручкою від реалізації і всіма матеріальними витратами за рік; г) дохід, який оподатковується.

В бух обліку доходи – це збільшення економічних вигод, яке може виражатися як надходження активів або зменшення зобов'язань. Це призводять до зростання власного капіталу фермерських господарств.

Для фермерських господарств характерними є такі види доходів:

- доходи від реалізації власної виробленої продукції – зерно, соняшник, ріпак, соя тощо.

- доходи від реалізації робіт і послуг. Якщо фермерське господарство має у своєму розпорядженні техніку, то є можливість надавати послуги по обробці земель, збиранню урожаю, транспортуванні тощо. Наприклад, станом на 2017 рік у розпорядженні фермерських господарств налічувалося 28,8 % тракторів від загальної кількості у сільгосп підприємствах, 17,5 % вантажних автомобілів, 1,7 % культиваторів, 33,1 % машин для захисту сільськогосподарських культур, 26,1 % сінокосарок, 33,9 % комбайнів тощо.

Для фермерських господарств актуальними є о оцінка дохідності праці. Вигідність виробництва в фермерських господарствах має інші критерії порівняно з оцінками, з яких підходять до справи власники і керівники сільгосп підприємств. Різниця в тому, що підприємство веде виробництво, орієнтоване на продаж, а господарства лишаються здебільшого натуральними, хоча частка реалізованої продукції постійно зростає. У кожній сім'ї, що має власне сільськогосподарське виробництво, воно організовуватиметься по-

різному з урахуванням потреб, можливостей, схильностей. Особливо важливі обставини – доходи селянина в грошовій формі з інших джерел, місцеві ринки продовольчих товарів. Відмінності в розмірах, структурі, організації виробництва, значно більші, ніж у великих сільськогосподарських підприємствах [10].

Для забезпечення основної мети діяльності - отримання доходу при найменших затратах та подальшого процесу розширеного відтворення, фермерські господарства здійснюють основну діяльність. Виробництво в особистих господарствах економніше, оскільки у структурі витрат тут значно меншу питому вагу займають такі, які не є технологічно необхідними. Основна ж діяльність характеризується рухом коштів від продажу власної продукції та послуг, сплати коштів постачальникам, виплати заробітної плати працівникам тощо.

Найпитомішими у структурі доходів фермерських господарств займають доходи від реалізації вирощеної сільськогосподарської продукції, тобто від основної діяльності. У структурі ж витрат найбільша питома вага припадає на витрати, пов'язані із здійсненням основної діяльності.

Шляхом порівняння доходів і витрат визначається фінансовий результат. Метою діяльності фермерського господарства є отримання прибутку. Досягнути цієї мети можливо шляхом збільшення доходів і зменшення витрат. Саме бухгалтерський облік забезпечує точне і своєчасне відображення отриманих доходів і понесених витрат та пошук шляхів для збільшення прибутку фермерських господарств.

1.2. Стан дослідженості проблеми та наукові напрями її вирішення

Проблема вдосконалення організації бухобліку у фермерських господарствах знаходила своє відображення у працях багатьох науковців, які ретельно досліджували та досліджують окреслені проблеми та здійснюють

пошук шляхів їх усунення.

Проблемами обліку у фермерських господарствах на підставі зарубіжного досвіду займалися такі науковці, як Коваль Н. І., Мандибура В. В. [17], Свиноус І., Гаврик О., Биба В. [49].

Коваль Н. І., Мандибура В. В. зазначають, що для вітчизняних і зарубіжних ФГ існує низка загальних рис. Щодо ведення бухгалтерського обліку, то у ФГ США, його організують відповідно до показників податкових декларацій та розрахунків. Для цього облік доходів та витрат фермерського господарства ведуть у спеціальних книгах, реєстрах тощо. Такі документи є пристосованими саме до потреб фермерського господарства, враховуючи специфіку діяльності, види продукції – рослинництво, тваринництво, овочі, фрукти, тощо. Досить цікавим є, на нашу думку, те, що для Балансу головною інформацією є наявність готівки, грошових коштів на рахунках банку, суми поточної дебіторської заборгованості. Щодо матеріальних цінностей, то тут важливою особливістю є формування детальної інформації про запаси, а також вартісні, кількісні та якісні показники щодо ВРХ, свиней чи інших видів тварин, які утримуються.

У Польщі ж взагалі облік не організовано. Тобто, відсутній контроль витрат та доходів з боку голови господарства. До слова, в Україні 1 раз на рік подається податкова декларація з ЄП 4 групи, квартальна податкова звітність з зазначеного податку не передбачено. На думку авторів, розвиток малих фермерських господарств можливий тільки за врегулюванні на державному рівні питань, що стосуються матеріально-технічного забезпечення, соціального захисту, умов кредитування. Актуальними на сьогодні є і питання інформаційного та наукового обслуговування фермерських господарств.

Свиноус І., Гаврик О., Биба В. [49] у дослідженні ставили за мету імплементацію досвіду країн Європейського Союзу щодо ознак класифікації виробників сільськогосподарської продукції. Основними класифікаційними ознаками визначено: а) кількість засновників – одно- і багатоскладові); б) сукупність критеріїв: Держслужби статистики України - малі, середні та великі;

Господарський Кодекс та Закон України про бухгалтерський облік - мікро, малі, середні та великі підприємства. Щодо віднесення до складу фермерських господарств за кордоном, зазначено науковцями, що, наприклад, фермерським господарством у Сполучених штатах Америки вважається підприємство, яке продало продукції сільськогосподарського призначення на суму 1000 \$ США та більше. Тоді як у Німеччині вартість товарної продукції повинна бути не менше нормативного значення в розрахунку з 1 га сільгоспугідь. Крім того, іншими умовами є: по-перше, площа сільгоспугідь не < 1 га, та/або ж 8 голів ВРХ на відгодівлі (свиней), та/або ж 50 голів овець, та/або 200 курей-несучок, та/або 0,3 га садів чи виноградників, та/або 0,1 га теплиць.

Свиноус І., Гаврик О., Биба В. з урахуванням міжнародного досвіду пропонують покращити інвестиційно-інноваційний клімат фермерських господарств через створення системи кредитування місцевими, регіональними та центральними кооперативними банками.

Крім того, науковці пропонують об'єднати дрібних сільгосптоваровиробників як для перспективного розвитку малих фермерських господарств, так і для використання ними переваг великотоварного виробництва. На нашу думку, інтеграція фермерських господарств із іншими сферами агропромислового виробництва є досить дієвим. Зокрема, це стосується, наприклад, підприємств, у яких матеріальні інтереси пов'язані з виробництвом та реалізацією безпосередньо продукції сільськогосподарського призначення та виконання, надання робіт, послуг у сільському господарстві. Для фермерських господарств вигодою в такій інтеграції є, перш за все, зменшення втрат сільськогосподарської продукції; до-друге, утилізована, нестандартна продукція (овочі, полова, кукурудзиння тощо) та побічні відходи можуть бути передані, продані іншим господарствам, наприклад, для тваринницької галузі; по-третє, фермерські господарства можуть зекономити енергоносії (пальне) за рахунок скорочення витрат на перевезення, транспортування продукції.

Лушпаєв С. [22] досліджував категорійний апарат сімейного

фермерського господарства. У своєму дослідженні [22] науковець визначив ознаки фермерського господарства, а саме: праця членів (належать до однієї сім'ї) господарства та обмеження у використанні найманої праці. Крім того, він пропонує доповнити ЗУ «Про фермерське господарство» категорією «сімейне фермерське господарство».

Фрунза С.А., Коноваленко К.О. [59] визначили слабкі сторони діяльності ФГ: недостатній рівень матеріальної та технічної бази; нестабільність, подекуди, і суперечності в нормативно-правовій базі, яка регулює їх діяльність, облік та оподаткування; слабка фінансова і кредитна державна підтримка; непродумана, або ж взагалі відсутня, маркетингова політика; демографічні зміни.

Фрунза С.А., Коноваленко К.О. зазначають, що для забезпечення стабільної діяльності фермерських господарств необхідно: 1) створити інтервенційних фонди (як зернові, так і по інших видах продукції); 2) розробити та впроваджувати програми з оптимізації цін на продукцію тваринництва, зокрема, скотарства. Зазначимо, що на сьогодні позитивною тенденцією є впровадження з 1 березня 2021 року ставки ПДВ 14 % при реалізації сільськогосподарської продукції (зернові, технічні, молоко, м'ясо ВРХ, свиней).

Крім того, дослідженню організації обліку у фермерських господарствах присвячений навчальний посібник І. Д. Ватулі [4]. Голубєв А. значну увагу приділив вивченню тенденцій розвитку фермерських господарств в Україні [7]. Правові засади та документальне оформлення створення фермерських господарств розкриті у дослідженнях Г. О. Король [19]. Значна увага щодо оподаткування фермерських господарств зосереджена в працях С. Мальшакової [25, 26].

Лук'янчикова О. А., Материнська О. А. [21] визначають проблеми організації бухобліку у ФГ. Зокрема, це те, що досить важко визначити суми витрат, які виникнуть при майбутніх продажах, що пов'язано з негативними економічними тенденціями на ринку сільгосппродукції. По друге, книга обліку

витрат та доходів дуже є громіздка. Але на сьогодні такі книги уже було відмінено, тому голова ФГ може використовувати пристосований реєстр для облікування доходів та витрат. По-третє, оцінка БА та сільгосппродукції. Але ця проблема існує і в великих сільськогосподарських підприємствах, що пов'язано із відсутністю активного ринку.

В результаті дослідження авторських підходів з питань удосконалення обліку у фермерських господарствах вважаємо, що найбільш цінними є:

- спростити загальний порядок проведення інвентаризації. Наприклад, повну інвентаризацію ТМЦ проводити 1 раз на рік на 01.09.п.р.;
- скоротити рахунки бухгалтерського обліку, наприклад, не застосовувати рахунки 69 і 39;
- організувати внутрішньогосподарський контроль за здійсненими господарськими операціями, їх реєстрацією, обробкою;
- аналізувати господарські операції, які впливають на формування як виробничих витрат, так і витрат діяльності фермерів [41].

Зазначимо, що у досліджуваному підприємстві «ХХХ» засновником, керівником, головним бухгалтером є Лоханов Володимир Дмитрович, який має ступінь магістра з обліку та оподаткування.

РОЗДІЛ 2

ОБЛІК ДОХОДІВ ТА ВИТРАТ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

2.1. Організаційно-правові засади діяльності та облікова політика підприємства

Фермерське господарство «ХХХ» (далі – ФГ «ХХХ») створене у відповідності із Законом України «Про фермерське господарство» № 973-IV від 19.06.2003 р. Господарство засноване на приватній власності, має свою печатку, самостійний баланс, розрахунковий та валютний рахунки в банках та діє у відповідності з Статутом. Господарство має за мету отримання прибутку, шляхом вирощування та реалізація сільськогосподарської продукції рослинництва.

ФГ «ХХХ» є власником майна переданого йому засновником, виробленої продукції, одержання прибутків, а також іншого майна, придбаного ним на інших підставах. Для вирощування сільськогосподарських культур господарство використовує земельні ділянки, що йому належать та земельні частки (паї) на умовах оренди, що належать фізичним або юридичним особам.

Виробничо-економічні відносини ФГ «ХХХ» з іншими підприємствами і організаціями, окремими громадянами будується на основі договорів, розрахункові операції проводяться як на безготівковій основі, так і готівкою.

З метою отримання достовірної, своєчасної інформації про господарську й фінансову діяльність підприємств і здійснення контролю за раціональним використанням ресурсів на кожному підприємстві, зокрема у фермерському господарстві, потрібно правильно організувати ведення бухгалтерського обліку.

Фермерське господарство «ХХХ» має у своєму штатному розписі лише одного працівника бухгалтерії. У своїй роботі бухгалтер керується посадовою інструкцією (додаток Г), яка визначає цілі, завдання, права, обов'язки, відповідальність, взаємозв'язок з іншими посадовими особами, критерії оцінки виконання обов'язків.

Головний бухгалтер ФГ «ХХХ» - Лоханов В.Д. - самостійно і в повному обсязі веде облік необоротних активів, запасів, коштів, розрахунків та інших активів, власного капіталу та зобов'язань, доходів та витрат за прийнятою на підприємстві формою бухгалтерського обліку з додержанням єдиних методологічних засад бухгалтерського обліку та з урахуванням особливостей діяльності підприємства й технології оброблення даних.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» облікова політика – сукупність принципів, методів і процедур, які використовуються підприємством для ведення бухгалтерського обліку, складання і подання фінансової звітності.

Метою облікової політики є забезпечення одержання достовірної інформації про результати фінансово-господарської діяльності, необхідної для користувачів фінансової звітності з метою прийняття відповідних управлінських рішень.

Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку «Загальні вимоги до фінансової звітності» наводить ідентичне визначення цієї категорії, а саме: «облікова політика – це сукупність принципів, методів і процедур, які використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності».

Нормативно-правове регулювання облікової політики визначено також П(С)БО 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах» та наказом Міністерства фінансів України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо облікової політики підприємства та внесення змін до деяких наказів Міністерства фінансів України».

У ФГ «ХХХ» затверджено Наказ про облікову політику підприємства з врахуванням змін ведення обліку згідно Податкового кодексу України (додаток Д).

Питання обліку витрат, доходів та фінансових результатів у обліковій політиці є важливими, оскільки організація обліку саме цих об'єктів пов'язано з визначенням чистого прибутку (збитку).

Основні питання, які потребують визначення в наказі про облікову політику щодо витрат діяльності фермерських господарств, в тому числі і ФГ «ХХХ» наступні:

1. Транспортно-заготівельні витрати та їх розподіл, які пов'язані з придбанням виробничих запасів, рекомендовано відносити на вартість запасів, які придбані.

2. Застосування класу 8 або 9 Плану рахунків бухгалтерського обліку. ФГ «ХХХ» має право обирати між кількома способами обліку витрат діяльності з використанням: 8-го класу рахунків «Витрати за елементами»; 9-го класу рахунків «Витрати діяльності»; 8-го і 9-го класів рахунків. У ФГ «ХХХ» використовується 9 клас рахунків, але саме ті рахунки які використовуються у ході операційної діяльності підприємства.

3. Перелік і склад змінних і постійних загальновиробничих витрат, базу їх розподілу. Оскільки біологічні процеси у сільському господарстві є складними, то визначення та облік витрат, що регулюється П(С)БО 16 «Витрати» та П(С)БО 30 «Біологічні активи», необхідно уточнити, залежно від особливостей організації виробництва.

Базою розподілу непрямих витрат у рослинництві (основний вид діяльності ФГ «ХХХ») є вартість матеріалів, витрачених при виробництві конкретного виду продукції за вирахуванням вартості насіння та посадкового матеріалу.

4. Перелік і склад статей калькулювання виробничої собівартості продукції рослинництва самостійно визначається ФГ «ХХХ».

Щодо обліку доходів, то необхідно визначити наступні положення щодо обліку доходів:

- умови визнання, критерії оцінки доходів;
- розмежування доходу за кожною класифікаційною групою;
- перелік склад доходів від реалізації продукції;
- спосіб вивчення ступеня завершеності робіт;
- перелік та склад доходів інвестиційної діяльності;

- порядок віднесення доходів на рахунок 79 «Фінансові результати».

Також на нашу думку, для Наказу про облікову політику доцільно ввести окремо розділ «Організація бухгалтерського обліку фінансових результатів» з виділенням підрозділів та їх змістом:

1. Нормативна база з вказанням усіх нормативних актів, наприклад НП(С)БО 1, П(С)БО 15, 16, 25, МСБО 1, 18, 12, Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність»; Інші положення (стандарти) бухгалтерського обліку в частині застосування до даного розділу.

2. Загальні положення. У даному розділі розглядається політика визначення і бухгалтерського обліку фінансових результатів ФГ «XXX» в розрізі наступних напрямів:

- Фінансовий результат операційної діяльності;
- Фінансовий результат іншої діяльності.

Облік доходів і витрат необхідно вести з дотриманням принципів бухгалтерського обліку. Зокрема,

1. Повне висвітлення - фінансова звітність ФГ «XXX» повинна містити всю інформацію про фактичні наслідки господарських операцій які впливають на управлінські рішення.

2. Автономність - ФГ «XXX» розглядається як юридична особа, відокремлена від її власників – Лоханова Володимира Дмитровича, у зв'язку з чим їх особисте майно та зобов'язання не відображаються у фінансовій звітності ФГ «XXX».

3. Послідовність - постійне (із року в рік) застосування ФГ «XXX» обраної облікової політики.

4. Безперервність - оцінка активів та зобов'язань ФГ «XXX» здійснюється виходячи з припущення, що його діяльність буде тривати далі;

5. Нарахування - доходи і витрати ФГ «XXX» відображаються в момент їх виникнення.

6. Превалювання сутності над формою - операції ФГ «XXX» обліковуються відповідно до їх сутності, а не лише виходячи з юридичної форми;

7. Єдиний грошовий вимірник - вимірювання та узагальнення всіх господарських операцій ФГ «XXX» здійснюється в національній валюті – грн.

8. Інші принципи.

В ФГ «XXX» встановлюються наступні звітні періоди: 1 квартал (з 01 січня до 31 березня); Півріччя (з 1 січня по 30 червня); 9 місяців (з 01 січня по 30 вересня); календарний (фінансовий) рік (з 01 січня по 31 грудня). Разом з цим, для цілей отримання оперативної інформації, для ухвалення управлінських рішень і своєчасного надання звітності встановлюється проміжний звітний період – місяць.

ФГ «XXX» за кожен звітний період (в т. ч. за місяць) визначає загальний фінансовий результат діяльності підприємства і фінансовий результат в розрізі видів діяльності: основна діяльність; інша операційна діяльність.

При розрахунку фінансових результатів операційної діяльності необхідно враховувати наступні особливості обліку цільового фінансування, що обліковується згідно розділу 5 «Облік дотацій та субсидій» облікової політики:

- цільове фінансування, пов'язане з сільськогосподарською діяльністю, визнається доходом в періоді його фактичного отримання та коли існує впевненість у тому, що підприємство виконає умови такого фінансування;

- отримане цільове фінансування визнається доходом впродовж тих періодів, в яких признаються витрати, пов'язані з виконанням умов цільового фінансування (за їх наявності);

- цільове фінансування капітальних інвестицій, пов'язаних із створенням довгострокових біологічних активів визнається доходом впродовж періоду використання;

- цільове фінансування для компенсації витрат (збитків), які понесло підприємство, і фінансування для здійснення поточної підтримки підприємства (без встановлення умов використання такого фінансування для виконання в майбутньому певних заходів) визначаються як дебіторська заборгованість з одночасним визнанням операційного доходу.

3 Бухгалтерський облік. У бухобліку ФГ «XXX» чистий прибуток

(збиток) формується впродовж фінансового року від всіх видів основної та іншої діяльності і включає: чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг); валовий прибуток (збиток); фінансові результати від операційної діяльності; прибуток (збиток) від іншої діяльності до оподаткування;

Облік фінансових результатів ведеться з використанням рахунку 79 «Фінансові результати» в розрізі наступних субрахунків: 791 «Результат операційної діяльності»; 793 «Результат іншої діяльності»;

На відповідні субрахунки рахунку 79 «Фінансові результати» щомісячно закриваються всі рахунки обліку доходів (7 клас рахунків) і рахунки обліку витрат (9 клас рахунків).

Зокрема, рахунки обліку доходів закриваються таким чином:

- рахунки обліку доходів, пов'язаних з операційною діяльністю: 701; субрахунки рахунку 71;

- рахунки обліку витрат, пов'язаних з операційною діяльністю: субрахунки до рахунку 90; 92; 94 закриваються на рахунок 791.

- сальдо рахунку 79 при його закритті, раз в рік, на річну звітну дату, списується на рахунок 44.

Так як досліджуване фермерське господарство не має власної облікової політики розроблено проект наказу підприємства про облікову політику (додаток Д) з додатками: робочим планом рахунків (додаток Е) та графіком документообороту (додаток Ж).

Отже, облікова політика не просто сукупність способів ведення обліку, обраних відповідно до умов господарювання, але й вибір методики обліку, яка надає можливість використовувати різні варіанти відображення фактів господарського життя в обліку, що впливає в подальшому на фінансовий результат суб'єкта господарювання.

2.2. Облік доходів та витрат фермерського господарства, відображення інформації у звітності

ФГ «ХХХ» є невеликим за розміром господарством. Але для первинного обліку документи ведуться на стандартних бланках в паперовому та автоматизованому вигляді. Але є також факт складання документів у довільному вигляді. Це є одним з недоліків ведення бухгалтерського обліку у ФГ «ХХХ», тому що втрачаються дані, які могли б вплинути на собівартість продукції і як наслідок неправильно визначення прибутку чи збитку. В зв'язку з цим було розроблено проект графіку документообороту (додаток Ж), в якому зазначаються всі первинні документи, що відображають в обліку господарства.

Фермерське господарство ФГ «ХХХ» займається вирощуванням продукції рослинництва: пшениця озима, ярий ячмінь, кукурудза на зерно, соняшник, соя. Усі записи у бухгалтерському обліку про витрати, доходи та фінансові результати в галузі рослинництва проводять на підставі відповідних первинних документів.

Організація первинного обліку витрат діяльності ФГ «ХХХ» залежить від виду діяльності. Якщо брати до уваги витрати виробництва основної операційної діяльності, то варто зазначити, що перш за все на організацію облікового процесу впливає галузь діяльності. У ФГ «ХХХ» операційна діяльність включає витрати виробництва (рахунки 23 «Виробництво» і 91 «Загальновиробничі витрати») та витрати діяльності (рахунки 92 «Адміністративні витрати», 94 «Інші витрати операційної діяльності»).

Вироблену продукцію рослинництва ФГ «ХХХ» реалізує вітчизняним покупцям, для здійснення розрахунків з якими укладають договір купівлі – продажу. У договорах відображається інформація про обсяги і терміни відвантаження продукції і зобов'язання покупця про отримання продукції.

Послідовність операцій з обліку доходів і фінансових результатів зображено на рис. 2.1.

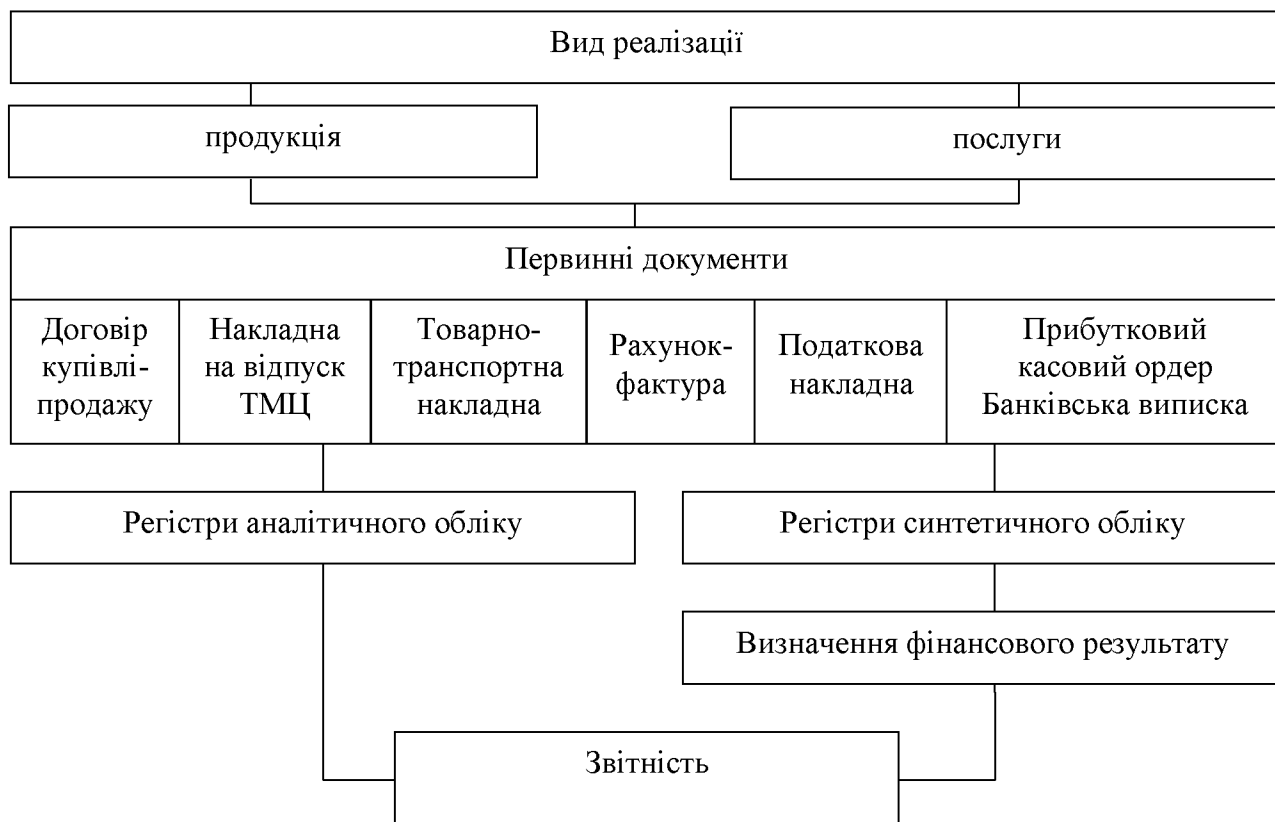

Рис. 2.1. Схема процесу бухгалтерського обліку доходів та фінансових результатів ФГ «XXX»

В обліку ФГ «XXX» доходи не узагальнюються в окремому регістрі обліку і визнаються за отриманням грошових коштів в касу чи на поточний рахунок. Фермерські господарства для ведення обліку використовують Книгу обліку доходів і витрат або Журнал реєстрації господарських операцій. Для узагальнення обліку доходів пропонуємо господарству вести Журнал реєстрації господарських операцій (додаток 3), який ведеться за принципом подвійного запису з використанням рахунків бухгалтерського обліку, що шляхом простих обчислень дає змогу визначити фінансовий результат та одержати інші необхідні дані. На відміну від Книги обліку доходів і витрат ведення Журналу реєстрації забезпечує автоматичний контроль арифметичних помилок, ведення записів максимально пристосоване для складання форм балансу і звітності. Журнал створено на основі класичного бухгалтерського регістру Журнал-Головна, який ведеться за правилом, що кожній статті бухгалтерського балансу повинен відповідати окремий рахунок в основному бухгалтерському регістрі.

Першим записом до Журналу переносять вступний баланс за кожною статтею та загальним підсумком. Всі подальші документи проводять до Журналу в хронологічному порядку. Журнал містить інформацію про такі рахунки: Фінансові результати (Доходи, Витрати), Розрахунки з бюджетом, Розрахунки з організаціями та особами, Поточний рахунок, Готівка, Власний капітал, Основні засоби, Знос основних засобів, Витрати за рахунок доходу та контрольний рахунок Сума обороту. По кожній господарській операції сума записується двічі – на дебеті та кредиті (в парну і непарну графу), тим самим зберігається принцип подвійного запису та показується зміна засобів і їх джерел.

Введення в дію Журналу господарських операцій спростить роботу бухгалтера щодо відображення змін у активах та пасивах ФГ «XXX».

До витрат ФГ «XXX» відносяться витрати, які пов'язані з основною діяльністю підприємства. Вони поділяються на витрати виробництва та витрати діяльності. До виробничих витрат відносяться прямі матеріальні витрати, прямі витрати на оплату праці, інші прямі витрати та загальновиробничі витрати. Витрати діяльності включають адміністративні витрати та інші витрати операційної діяльності.

Витрати виробництва підприємство має право відносити на собівартість виробленої продукції (робіт, послуг), а витрати діяльності беруть безпосередню участь у формуванні фінансових результатів підприємства.

Для обліку витрат призначені рахунки класу 9 «Витрати діяльності». Облік витрат виробництва ведеться на рахунках 23 «Виробництво» та 91 «Загальновиробничі витрати».

Основним видом діяльності ФГ «XXX» є виробництво сільськогосподарської продукції, синтетичний облік витрат на її виробництво ведуть на рахунок 23 «Виробництво». На підприємстві до цього рахунку відкриті наступні субрахунки: 231 «Рослинництво», 234 «Автопарк», 236 «Машинно-тракторний парк». За дебетом цього рахунку відображають накопичення витрат на виробництво конкретного виду продукції, по кредиту –

вихід продукції, робіт, послуг.

Аналітичний облік за рахунком 23 «Виробництво» ведеться в розрізі кожного виду виробленої продукції за встановленою номенклатурою витрат. На великих виробництвах аналітичний облік витрат може вестись за підрозділами підприємства, центрами витрат і центрами відповідальності за витратами. Організація аналітичного обліку виробничих витрат представлена на рис. 2.1.

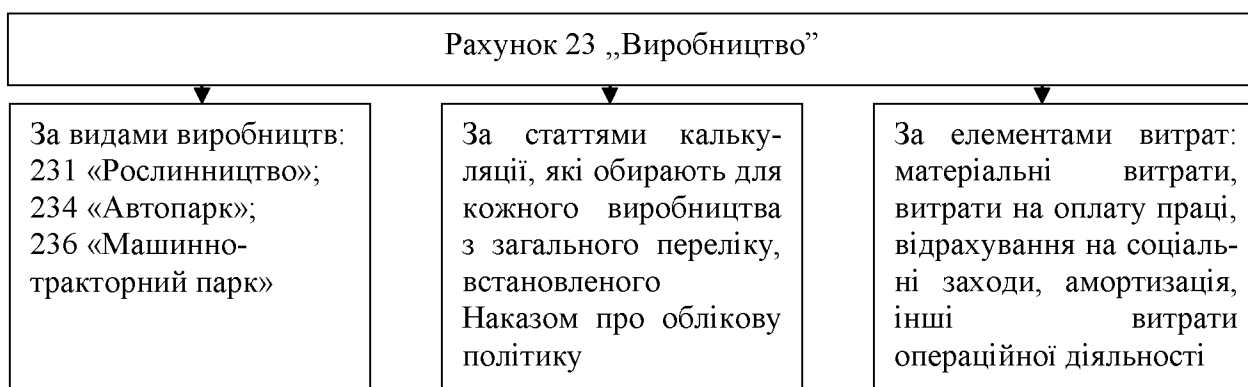

Рис. 2.1. Організація аналітичного обліку витрат виробництва

Об'єктом бухгалтерського обліку витрат виробництва ФГ «ХХХ» є види сільськогосподарських рослин (озима пшениця, кукурудза на зерно, ярий ячмінь, соняшник та соя). Групування об'єктів обліку витрат з метою організації аналітичного обліку в рослинництві наведено на рис. 2.2.

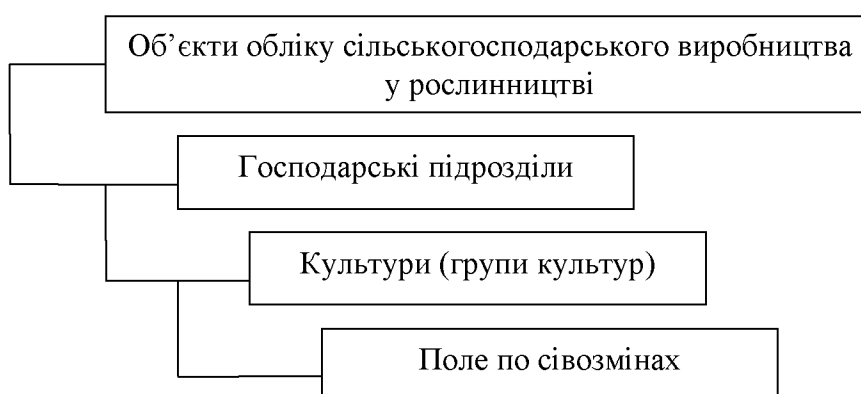

Рис. 2.2. Групування об'єктів обліку витрат з метою організації аналітичного обліку у рослинництві

Облік витрат в рослинництві у ФГ «ХХХ» ведеться за такими статтями

витрат: витрати на оплату праці; відрахування на соціальні заходи; насіння та посадковий матеріал; паливо та мастильні матеріали; добрива; засоби захисту рослин; роботи та послуги; витрати на ремонт необоротних активів; інші витрати на утриманні основних засобів; інші витрати; загальновиробничі витрати.

Важливою статтею витрат на виробництво продукції є загальновиробничі витрати. До них відносяться витрати на організацію виробництва та управління окремими галузями виробництва, а також різні виробничі витрати, які не можна віднести безпосередньо на певну культуру або вид продукції, оскільки ці витрати мають відношення до цілої галузі або підрозділу підприємства.

Загальновиробничі витрати, які знаходяться у межах нормативів вважаються розподіленими та списуються в дебет рахунка 23 «Виробництво». Розглянемо умовні приклади розподілу загальновиробничих витрат.

Приклад 1. Загальновиробничі витрати в рослинництві за жовтень та листопад склали 25697,32 грн., прямі витрати – 173786,14 грн., у тому числі вартість насіння – 35000 грн. Розрахуємо суму загальновиробничих витрат за грудень поточного року. У цьому місяці господарство здійснило ряд операцій і понесло при цьому певні загальновиробничі витрати, які в бухгалтерському обліку відображаються наступним чином (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

**Відображення в бухгалтерському обліку загальновиробничих витрат
рослинництва**

Зміст операції	Дт	Кт	Сума, грн.
Нараховано заробітну плату агроному	911	661	940,63
Нараховано амортизаційні відрахування за основними засобами, які використовуються в рослинництві	911	13	1164,00
Списано вартість палива, використаного для перевезення зерна з поля	911	203	70,80
Списано вартість малоцінних та швидкозношуваних предметів, використаних у рослинництві	911	22	200,00
Усього			2375,43

Для того щоб знайти загальну суму загальновиробничих витрат, треба до суми цих витрат за жовтень та листопад додати загальновиробничі витрати за

грудень: 25697,32 грн. + 2375,43 грн. = 28072,75 грн.

Далі визначаємо об'єкти витрат та базу розподілу витрат і розподілимо на цю базу загально виробничі витрати. Спочатку потрібно розрахувати коефіцієнт розподілу. Для цього загальну суму загально виробничих витрат поділимо на загальну суму витрат у рослинництві за мінусом вартості насіння: 28072,75 грн. / (173786,14 грн. – 35000 грн.) = 0,20.

Таблиця 2.2

**Відомість розподілу загально виробничих витрат у рослинництві
за IV квартал**

Об'єкт обліку витрат	Сума прямих витрат, грн.		Сума прямих витрат (без вартості насіння), грн.	Загально-виробничі витрати, грн.	Кореспонденція рахунків	
	усього	у т. ч. вартість насіння			Дт	Кт
Озима пшениця	31455,29	6300	25155,29	5031,06	231	911
Кукурудза на зерно	83938,71	16900	67038,71	13407,74		
Ярий ячмінь	19116,47	3900	15216,47	3043,29		
Соняшник	31976,65	6400	25576,65	5115,33		
Соя	7299,02	1500	5799,02	1159,80		
Усього	173786,14	35000	138786,14	27757,22		

Облік загально виробничих витрат ведеться на рахунку 91 «Загально виробничі витрати». Кореспонденція рахунків представлена у табл. 2.3.

Загальногосподарські витрати, пов'язані з управлінням та обслуговуванням підприємства відображаються на рахунку 92 «Адміністративні витрати». За дебетом рахунку відображається сума визнаних адміністративних витрат, за кредитом – списання на рахунок 79 «Фінансові результати».

Аналітичний облік адміністративних витрат ведеться за статтями витрат. Для обліку інших витрат діяльності ФГ «XXX» використовують рахунок 94 «Інші витрати операційної діяльності».

Планом рахунків бухгалтерського обліку для обліку доходів та фінансових результатів передбачено 7 клас рахунків «Доходи і результати діяльності».

Відображення господарських операцій з обліку загальновиробничих витрат у ФГ «ХХХ»

Зміст господарських операцій	Кореспондуючі рахунки		Сума, грн.
	Дебет	Кредит	
Нараховано заробітну плату загальновиробничому персоналу	91	661	2420,60
Проведено відрахування ЄСВ	91	65	91,98
Списано МШП для загальновиробничих потреб	91	22	42,00
Нараховано амортизацію основних засобів загальновиробничого призначення	91	131	120,00
Надано послуги допоміжних виробництв для загальновиробничих потреб	91	234	300,00
Надано послуги сторонніх організацій для загальновиробничих потреб	91	685	250,00
Розподілено та списано суму загальновиробничих витрат	23	91	3224,58

ФГ «ХХХ» отримує найбільшу частку доходів від реалізації сільськогосподарської продукції, а також незначну суму інших операційних доходів та доходів від іншої звичайної діяльності. Доходів від фінансової діяльності на даний час підприємство не отримує. Для узагальнення інформації про доходи призначено рахунок 70 «Доходи від реалізації». Загальна схема обліку по рахунку 70 представлено на рис. 2.3.

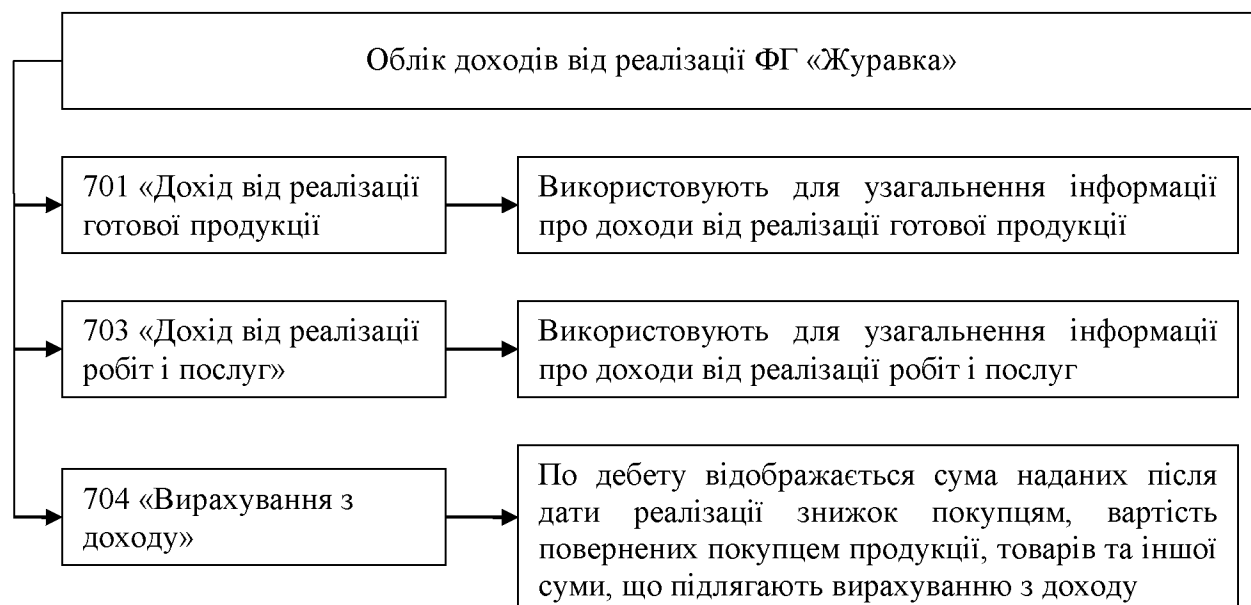

Рис 2.3. Загальна схема обліку доходів від реалізації

Аналітичний облік доходів від реалізації ФГ «ХХХ» щодо кожного об'єкта, для якого відкривається окремий субрахунок: 701.1 – дохід від реалізації озимої пшениці; 701.2 – дохід від реалізації ярого ячменю; 701.3 – дохід від реалізації кукурудзи; 701.4 – дохід від реалізації соняшнику; 701.5 – дохід від реалізації сої.

У табл. 2.4 наведено приклад відображення доходів від реалізації продукції у Журналі реєстрації господарських операцій.

Таблиця 2.4

**Кореспонденція рахунків з обліку доходів від реалізації продукції
ФГ «ХХХ»**

Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки		Сума, грн
	Дебет	Кредит	
Нарахований дохід від реалізації продукції	36 «Розрахунки з покупцями і замовниками» (гр.8)	701 «Дохід від реалізації» (гр. 5)	30720
Відображене податкове зобов'язання по податку на додану вартість	701 «Дохід від реалізації» (гр. 5)	64 «Розрахунки з бюджетом» (гр. 7)	5120
Списано по собівартості продукцію сільськогосподарського призначення	90 «Собівартість реалізації»	27 «Продукція с/г призначення»	20100
Отримано готівку за продану продукцію	30 «Каса» (гр. 12)	36 «Розрахунки з покупцями і замовниками»	30720
Віднесено на фінансовий результат дохід від реалізації продукції	701 «Дохід від реалізації»(гр. 5)	79 «Фінансові результати»	25600
Віднесено на фінансовий результат собівартість реалізації	79 «Фінансові результати»	90 «Собівартість реалізації»	20100

Узагальнення інформації про інші доходи від операційної діяльності підприємства у звітному періоді, крім доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) ведеться на рахунку 71 «Інший операційний дохід». Це рахунок пасивний, номінальний, операційний, розподільний.

Для обліку й узагальнення інформації про фінансові результати

підприємства від звичайної діяльності і надзвичайних подій призначено рахунок 79 «Фінансові результати» (рис 2.4).

Рис. 2.4. Формування даних на рахунку 79 «Фінансові результати»

Сальдо рахунку при його закритті списується на рахунок 44. Операції з визначення фінансових результатів ФГ «ХХХ» наведені в табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Кореспонденція рахунків з обліку фінезультатів ФГ «ХХХ»

Зміст господарської операції	Кореспондуючі рахунки		Сума, тис. грн.
	Дебет	Кредит	
Віднесено на фінансові результати дохід від реалізації отриманий господарством у звітному році	70 «Дохід від реалізації» (гр. 5)	79 «Фінансові результати»	590
Віднесено на фінансові результати собівартість реалізованої продукції	79 «Фінансові результати»	90 «Витрати» (гр. 4)	426,8
Віднесено на фінансові результати дохід, отриманий підприємством у звітному періоді, від іншої операційної діяльності	71 «Інший операційний дохід»	79 «Фінансові результати»	34,9
Віднесено на фінансові результати адміністративні витрати, понесені протягом звітного періоду	79 «Фінансові результати»	92 «Адміністративні витрати»	187,2
Віднесено на фінансові результати інші витрати операційної діяльності, понесені протягом звітного року	79 «Фінансові результати»	94 «Інші витрати операційної діяльності»	55,6
Віднесено на фінансові результати дохід, отриманий підприємством у звітному періоді, від звичайної діяльності, яка не є фінансовою і операційною	74 «Інші доходи»	79 «Фінансові результати»	51,5
Відображено суму чистого прибутку звітного періоду	79 «Фінансові результати»	441 «Нерозподілений прибуток»	6,8

Так як облік у фермерських господарствах значно менший за обсягом, визначення фінансових результатів має певні особливості.

Загальний фінансовий результат визначається як різниця між усіма доходами і поточними витратами;

$$\Phi_{рз} = Д - В_{п} \quad (8), \quad (2.1)$$

де $\Phi_{рз}$ – загальний фінансовий результат; Д – доходи; В – поточні витрати.

Загальний фінансовий результат відображається у Балансі господарства, показує суму прибутку, яка отримана за результатами діяльності.

Чистий фінансовий результат (прибуток чи збиток) визначається як різниця між усіма доходами та усіма витратами господарства за звітний період:

$$\Phi_{ро} = Д - В_{п} - В_{д} \quad (9) \quad (2.2)$$

де $\Phi_{р}$ – фінансовий результат; Д – доходи; В – поточні витрати; $V_{д}$ – витрати за рахунок доходу (авансові витрати прибутку протягом року: вартість товарно-матеріальних цінностей та продукції, використаних на утримання сім'ї фермера та благодійні цілі).

Отже, остаточний фінансовий результат фермер визначає після вирахування з доходу не тільки поточних витрат, а і витрат за рахунок доходу, тобто авансових витрат прибутку протягом року.

ФГ «XXX» не використовує для узагальнення даних про доходи та фінансові результати реєстри синтетичного обліку, а відображає інформацію відразу в Головній книзі. Для підвищення контролю та повноти відображення даних про доходи та фінансові результати ми пропонуємо господарству вести Журнали реєстрації господарських операцій, а саме графу «Фінансові результати» у вигляді складових Доходи і Витрати. На дебеті рахунку фінансові результати протягом року обліковують витрати, а на кредиті – доходи. Рахунок закривається після визначення фінансових результатів.

У Звіті про фінансові результати (форма 2-м) ФГ «XXX» відображає доходи, витрати, прибутки або збитки від господарської діяльності за звітний період. Метою складання цієї форми звітності є надання користувачам повної, правдивої та неупередженої інформації про результати діяльності ФГ «XXX».

Структура Звіту про фінансові результати суб'єктів малого підприємництва побудована відповідно до структури Плану рахунків бухгалтерського обліку активів. Дані цього Звіту дозволяють побачити структуру доходів і витрат, інформацію для визначення прибутковості і рентабельності діяльності ФГ «ХХХ». Технологія заповнення Звіту про фінансові результати суб'єкта малого підприємництва (ф. №2-м) представлено у табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Технологія заповнення Звіту про фінансові результати суб'єкта малого підприємництва (ф. №2-м)

Статті	Рядок	Взаємозв'язок з Планом рахунків	Сума, тис. грн
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000	70	12514,8
Разом доходи	$2280 = 2000 + 2120 + 2140$		12514,8
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	90, 91	8811,1
Інші операційні витрати	2180	92, 93, 94	120,6
Інші витрати	2270	95, 97	490,5
Разом витрати	$2285 = 2050 + 2180 + 2270$		9422,2
Фінансовий результат до оподаткування	$2290 = 2080 - 2285$		3092,6
Чистий прибуток (збиток)	$2350 = 2290$		3092,6

У рядку 2000 у ФГ «ХХХ» відображається дохід від реалізації зернових та технічних культур. До суми доходу по зазначеному рядку не включаються непрямі податки та інші вирахування з доходу.

Загальна сума доходів у ФГ «ХХХ» записується у рядок 2280 шляхом перенесення суми доходу реалізації з рядка 2000. У бухгалтерському обліку сума визначається як: Дт 36, 37 Кт 701, Дт 701 Кт 641, Дт 791 Кт 701.

У рядку 2050 зазначається сума виробничої собівартості реалізованої продукції зернових та технічних культур, визначена відповідно до П(С)БО16 «Витрати». У бухгалтерському обліку собівартість реалізації обліковують на рахунку 90, у Звіті про фінансові результати відображають суму по

кореспонденції: Дт 90 Кт 27, або Дт 90 Кт 23 (якщо відразу з поля), Дт 79 Кт 90.

У рядку 2180 ФГ «XXX» відображає суми нарахованої заробітної плати адмінперсоналу та суму ЄСВ, амортизацію основних засобів адмінпризначення, витрати на послуги для адміндіяльності (МШП, комунальні послуги, паливо, витрати на відрядження тощо). Крім того в цьому рядку відображають витрати на збут. У цій статті також відображається належна до сплати сума податків і зборів. В бухгалтерському обліку такі витрати обліковують як: Дт 92 Кт 66, 65, 64, 63, 20, 22, 13, 685, Дт 93 Кт 63, 685, Дт 79 Кт 92, 93. Витрати на сплату процентів по отриманих кредитах відображають по рядку 2270. У бух обліку такі витрати відображають: Дт 95 Кт 684, 311, Дт 79 Кт 95.

Всі витрати підраховуються по рядках 2050, 2180, 2270.

В рядку 2290 відображається різниця між доходами та витратами ФГ «XXX».

Оскільки підприємство не є платником податку на прибуток, то сума з рядка 2290 переноситься у рядок 2350.

Для ФГ «XXX», як МСП, строк подання фін звітності визначається як для решти малих підприємств. Подається вона за квартал та річна: до 28 лютого, 25 квітня, 25 липня, 25 жовтня (на 2018 р.).

Звітність подається у Головне управління регіональної статистики (номер органу 21680000), взяття на облік досліджуваного підприємства відбулося 23 січня 2001 року.

3.3. Податкові аспекти обліку доходів та витрат фермерського господарства

ФГ «XXX» веде облік у системі оподаткування згідно чинного податкового законодавства, основою якого є Податковий кодекс України.

ФГ «XXX» є платником як загальнодержавних, так і місцевих податків, веде окремий облік, в якому відбувається групування інформації про базу

оподаткування, визначення показників усіх форм податкової звітності.

Облік у системі оподаткування можна визначити як систему збору і обробки податкової інформації для визначення бази оподаткування відповідно до вимог податкового законодавства.

Предметом податкового обліку є процес фінансово-господарської діяльності ФГ «XXX», але тільки у частині формування об'єкта оподаткування. Об'єкти податкового обліку для досліджуваного підприємства є бази і об'єкти оподаткування податків, які нараховуються та сплачуються.

ФГ «XXX» є підприємством, яке виробляє сільськогосподарську продукцію, має в оренді сільськогосподарські угіддя та доходи від реалізації продукції власного виробництва становить більше 75 % у структурі загальних доходів. Це є підставою для перебування досліджуваного підприємства на спрощеній системі обліку, звітності та оподаткування, а саме єдиний податок 4 групи.

Основні елементи єдиного податку 4 групи для ФГ «XXX» представлено у табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Елементи єдиного податку 4 групи платника податку - ФГ «XXX»

Елемент	Визначення
1	2
Об'єкт оподаткування	площа сільгоспугідь (ріллі, сіножатей, пасовищ), що перебуває у власності або надана йому у користування
База оподаткування	нормативна грошова оцінка ріллі в області, з урахуванням коефіцієнта індексації, визначеного за станом на 1 січня базового податкового (звітного) року
Ставки податку	рілля, сіножаті і пасовища 0,95 %
Документальне забезпечення	
Облікова інформація	Відомість (довідка) про наявність земельних ділянок, дані державного земельного кадастру та/або дані з державного реєстру речових прав на нерухоме майно, довідки бухгалтерії
Звітно-декларативна	Податкова декларація платника єдиного податку четвертої групи, Розрахунок частки сільськогосподарського товаровиробництва, Відомість (довідка) про наявність земельних ділянок

Продовж. табл. 2.7

1	2
Кореспонденція рахунків	

Нарахування	Дт 91 Кт 641
Сплата	Дт 641 Кт 311
Податковий період	Рік
Сплата податку	Щоквартально протягом 30 календарних днів у таких розмірах: у I і II кварталі – 10 %; у III кварталі – 50 %; у IV кварталі – 30 %

Операції, пов'язані з витратами у податковому аспекті пов'язані із визнанням податкового кредиту при придбанні, та нарахуванням податку на додану вартість при реалізації.

Облік розрахунків за податками та платежами у досліджуваному підприємстві ведуть на рахунку 64, призначено для узагальнення інформації про розрахунки підприємства за усіма видами платежів до бюджету, включаючи податки з працівників підприємства, та за фінансовими санкціями, що справляються в дохід бюджету. Порядок справляння таких платежів регулюється чинним законодавством.

Виникнення податкового кредиту пов'язане із датою здійснення операцій та умовами оплати. Зокрема, такими умовами можуть бути – післяоплата та передоплата.

Післяоплата означає отримання матеріальних цінностей чи виконання робіт з майбутньою оплатою. Датою виникнення податкового кредиту є дата отримання платником податку товарів/послуг, що підтверджено податковою накладною.

Господарські операції щодо придбання товарно-матеріальних цінностей у постачальників ФГ «ХХХ» на умовах післяоплати представлено у табл. 2.8.

При передоплаті спочатку передбачено оплату матеріальних цінностей, робіт та послуг, потім їх отримання. Датою визнання податкового кредиту є дата списання коштів з банківського рахунка платника податку на оплату товарів/послуг.

Таблиця 2.8

Відображення придбання матеріальних цінностей на рахунках

бухгалтерського обліку

Зміст господарської операції	Дебет	Кредит	Сума, грн
Придбання виробничих запасів			
Придбано у Агродеталь ППКП запасні частини	207	631	25683,33
Відображено суму податку на додану вартість	641	631	5136,67
Придбано облікову документацію у ПП «Бізнес-гранд»	22	631	100
Відображено суму податку на додану вартість	641	631	20
Придбання послуг			
Надано послуги по ремонту у ТОВ «Ремонт»	93	631	2500
Відображено суму податку на додану вартість	641	631	500

Облік розрахунків за виданими авансами ведуть на балансовому рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами» субрахунку 371 «Розрахунки за виданими авансами». Авансові платежі оформляються платіжними дорученнями, в яких робиться посилання на відповідний нормативний акт або договір. Видані постачальникам та підрядникам аванси відображаються за дебетом субрахунку 371 «Розрахунки за виданими авансами» і кредитом рахунку 31 «Рахунки в банках». За кредитом субрахунку 371 «Розрахунки за виданими авансами» і дебетом рахунку 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками» відображається сума заліку за одержані від постачальників товарно-матеріальні цінності або прийняті від підрядника повністю виконані роботи. Відображення операцій за виданими авансами розглянемо на прикладі табл. 2.9.

Таблиця 2.9

Відображення операцій за виданими авансами на рахунках бухгалтерського обліку

Зміст господарської операції	Дебет	Кредит	Сума, грн
Перераховано з поточного рахунку аванс Кобеляцькому комбінату будівельних матеріалів за будівельні матеріали	371	311	8520
Нарахована сума податкового кредиту	641	644	1420
Отримано від Бакалійного шиферного комбінату будівельні матеріали	205	631	7100
Відображено суму податку на додану вартість	644	631	1420
Закрито розрахунки за авансами	631	371	8520

При реалізації сільськогосподарської продукції виникає податкове зобов'язання з податку на додану вартість. Об'єктом оподаткування для

ФГ «ХХХ» є операції з: постачання продукції, місце постачання яких розташоване на території фермерського господарства.

Податковим зобов'язанням для ФГ «ХХХ» є загальна сума ПДВ, одержана (нарахована) платником податку в звітному (податковому) періоді. Важливим для обліку податкового зобов'язання є дата виникнення, якими можуть бути: дата зарахування коштів від покупців на банківський рахунок як оплата продукції, або дата відвантаження сільськогосподарської продукції.

Податкові зобов'язання з податку на додану вартість у ФГ «ХХХ» виникають при реалізації продукції, робіт, послуг. На суму податку на додану вартість підприємство зменшує дохід від реалізації.

Нарахування (доходу) виручки від реалізації відображається у бухгалтерському обліку ФГ «ХХХ» проводкою:

- дебет рахунків 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками», 66 «Розрахунки за виплатами працівникам», 30 «Готівка», 37 «Розрахунки з різними дебіторами»;

- кредит рахунку 70 «Дохід від реалізації».

Податкові зобов'язання з податку на додану вартість показують записом:

- дебет рахунку 70 «Дохід від реалізації»;

- кредит рахунку 6411 «Розрахунки за податком на додану вартість».

При реалізації послуг або виробничих запасів дохід від продажу у бухгалтерському обліку відображається наступною проводкою: дебет рахунків 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками», 66 «Розрахунки за виплатами працівникам», 30 «Готівка», 37 «Розрахунки з різними дебіторами»; кредит рахунку 71 «Інший операційний дохід». Податкові зобов'язання з податку на додану вартість показують записом: дебет рахунку 71 «Інший операційний дохід»; кредит 6411 «Розрахунки за податком на додану вартість».

Кореспонденція рахунків з обліку виникнення податкових зобов'язань з ПДВ (у розрізі різних подів: перша подія - зарахування грошових коштів, або перша подія – відвантаження продукції) представлено у табл. 2.10.

Таблиця 2.10

Кореспонденція рахунків з обліку процесу реалізації сільськогосподарської продукції

Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
	дебет	кредит	
Перша подія — постачання продукції (товарів), виконаних робіт, наданих послуг			
Відпущено і реалізовано продукцію вітчизняним покупцям	901	271	10000
Нараховано виручку (дохід) за реалізовану	361	701	12000
Відображено податкові зобов'язання з податку на додану вартість за реалізовану продукцію (першою подією — поставкою)	701	6411	2000
Перша подія — отримання авансу від покупця			
На поточний рахунок отримано попередню оплату (аванс) від покупців продукції	311	681	12000
Нараховано податкові зобов'язання з податку на додану вартість за отриманим авансом	643	6411	2000
Відпущено і реалізовано продукцію покупцям	901	271 «	10000
Нараховано виручку (дохід) за реалізовану продукцію покупцям	361	701	12000
Відображено податкові зобов'язання з ПДВ за авансованими поставками	701	643	2000
Відображено залік заборгованості покупців за рахунок раніше одержаних авансів	681	361	12 000

Податковим періодом для податку на додану вартість є один календарний місяць. Податкова декларація ФГ «ХХХ» подає до 20 числа кожного місяця, що настають за останнім календарним днем звітного (податкового) місяця. Сплачує податок досліджуване підприємство до 30 числа кожного місяця.

Також всі процеси, які відбуваються у господарській діяльності, пов'язані з витратами на оплату праці (працівників основного виробництва, загальновиробничого, адміністративного персоналу, а також осіб, які займаються збутовою діяльністю), які оподатковуються податком на доходи фізичних осіб та військовим збором.

Платником ПДФО ФГ «ХХХ» є працівники підприємства, які отримують заробітну плату та інші виплати, які підлягають оподаткуванню. ФГ «ХХХ» є податковим агентом, який утримує ПДФО та ВЗ, сплачує та подає податкову звітність.

Базою оподаткування для ПДФО і ВЗ у ФГ «ХХХ» є дохід, який оподатковується у вигляді заробітної плати та прирівняні до неї виплати. Якщо

при цьому є право на використання соціальної податкової пільги, то базу оподаткування зменшують на її суму:

Чистий річний оподатковуваний дохід =

Загальний оподатковуваний дохід - податкова знижка такого звітного року.

Відображення на рахунках обліку утримань з зарплати наведено у табл. 2.11.

Таблиця 2.11

Відображення на рахунках бухгалтерського обліку утримань з заробітної плати працівників

Зміст операцій	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
	Дебет	Кредит	
1. Утримано із зарплати працівників сума ПДФО	661	641	8100
2. Утримано із заробітної плати воєнного збору	661	642	1500
3. Сплата до бюджету суми податку на доходи фізичних осіб	641	311	8100
4. Нараховані відпускні	471	661	15300
5. Утримано із суми відпускних воєнного збору та податок на доходи фізичних осіб	661 661	641 642	2212,38 850

Податкова декларація з ПДВ: місячна (протягом 20 днів після закінчення звітного періоду), квартальна (відповідно протягом 40 днів).

Ф. 1 ДФ відображає нарахований та сплачений ПДФО в розрізі працівників та загальну суму нарахованого та сплаченого військового збору, форма квартальна (протягом 40 днів після закінчення звітного періоду).

Щодо звітування по єдиному податку 4 групи, то ФГ «ХХХ» подає Податкову декларацію платника ЄП 4 групи щодо всієї площі та окремо щодо кожної ділянки, Відомості про наявність земельних ділянок та Розрахунок частки сільськогосподарського виробництва в загальній сумі доходу. Форма декларації та її складові є річними, подаються до 20 лютого кожного року.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ ДОХОДІВ І ВИТРАТ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

3.1. Фінансово-економічний стан фермерського господарства

Фінансово-економічний аналіз - одна з найважливіших функцій управління будь-якого підприємства, в тому числі ФГ «ХХХ». Оцінка показників, розрахованих при аналізі фінансового стану, визначає конкурентоспроможність, ліквідність, платоспроможність, фінансову стійкість.

Важливим напрямом загальної оцінки фінансового стану об'єкта господарювання є аналіз його майнового стану за інформацією Фінансового звіту суб'єкта малого підприємництва форми № м-1 «Баланс». Майно підприємства складається з активів (необоротні і оборотні активи) і пасивів (власний капітал і зобов'язання).

Розглянемо склад, розміщення, структуру та динаміку активів (майна) ФГ «ХХХ» за даними першого розділу ф. № м-1 «Баланс» за три останні роки (табл. 3.1).

Аналіз майнового стану показав, що у 2021 році вартість майна ФГ «ХХХ» порівняно з 2019 роком збільшилася на 13 млн. 661,7 тис. грн. або у 3,7 рази. Вартість необоротних активів зросла на 10 млн. 470,4 тис. грн., або у 15,2 рази, зокрема вартість основних засобів підвищилась на 10 млн. 445,4 тис. грн., або у 15,2 рази.

Вартість оборотних активів ФГ «ХХХ» збільшилася у 2021 році порівняно з 2019 роком на 3 млн. 191,3 тис. грн., або на 72,2%. Зросла вартість запасів на 431,1 тис. грн., або на 11,3% та вартість готової продукції на 1 млн. 81,1 тис. грн., або на 66,5%. Знизилась вартість виробничих запасів на 650 тис. грн., або на 29,5%. Також зросла вартість поточної дебіторської заборгованості на 2 млн. 832,3 тис. грн., або у 6,8 рази. Зменшилась вартість грошових коштів і поточних фінансових інвестицій на 72,1 тис. грн., або на 100%.

У структурі майна ФГ «ХХХ» за 2019 та 2020 рр. переважає питома вага

оборотних активів – 85,6% та 68%. У 2021 переважає частка необоротних активів – 59,6%.

Таблиця 3.1

Динаміка та структура майна ФГ «ХХХ» за 2019 - 2021 рр.

(станом на кінець року)

Види активів	2019 р.		2020 р.		2021 р.		Відхилення (+;-) 2021 р. до 2019 р	
	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	суми, тис. грн	у %
Майно – всього	5127,7	100,0	11047,3	100,0	18789,4	100,0	+13661,7	У 3,7 р.
1. Необоротні активи	736,2	14,4	3529,7	32,0	11206,6	59,6	+10470,4	У 15,2 р.
1.1. Основні засоби	736,2	14,4	3529,7	32,0	11181,6	59,5	+10445,4	У 15,2 р.
2. Оборотні активи	4391,5	85,6	7517,6	68,0	7582,8	40,4	+3191,3	+72,7
2.1. Запаси	3829,4	74,7	4291,0	38,8	4260,5	22,7	+431,1	+11,3
2.1.1. Вироб- ничі запаси	2204,3	43,0	1662,5	15,0	1554,3	8,3	-650,0	-29,5
2.1.2. Готова продукція та товари	1625,1	31,7	2628,5	23,8	2706,2	14,4	+1081,1	+66,5
2.2. Поточна дебіторська заборгованість	490	9,6	3006,5	27,2	3322,3	17,7	+2832,3	У 6,8 р.
2.3. Грошові кошти і поточні фінансові інвестиції	72,1	1,4	220,1	2,0	-	-	-72,1	-100,0

Досліджуване господарство, як і інші суб'єкти господарювання покриває потребу своїх активів за рахунок власних і залучених джерел (капіталу), які визначаються як його пасиви. Пасив балансу відображає власний капітал і зобов'язання підприємства. Власний капітал – це частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань. Зобов'язання – це заборгованість підприємства, яка виникла в наслідок минулих подій і погашення якої, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють в собі економічні вигоди.

Головні завдання аналізу пасивів підприємства включають: аналіз структури капіталу та її зміни в оцінках до зміни фінансового стану; аналіз складу та структурних змін власного і залученого (довготермінового та короткотермінового) капіталів; пошук резервів збільшення капіталу, підвищення рівня його віддачі та зміцнення фінансової стійкості підприємств.

Використовуючи дані пасиву ф. № м-1 «Баланс» за 2019 - 2021 рр., проаналізуємо динаміку та структуру джерел формування капіталу підприємства (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

**Динаміка та структура джерел формування капіталу
ФГ «ХХХ» за 2019 – 2021 рр. (станом на кінець року)**

Види пасивів	2019 р.		2020р.		2021 р.		Відхилення (+;-) 2021 р. до 2019 р	
	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	суми, тис. грн	у %
Капітал - всього	5127,7	100,0	11047,3	100,0	18789,4	100,0	+13661,7	У 3,7 р.
1. Власний капітал	4832,9	94,3	10498,6	95,0	13591,2	72,3	+8758,3	У 2,8 р.
1.1. Зареєстро- ваний (пайовий) капітал	1,0	0,0	1,0	0,0	1	0,0	-	х
1.2. Нерозпо- ділений прибуток	4831,9	94,2	10497,6	95,0	13590,2	72,3	+8758,3	У 2,8 р.
2. Зобов'язан- ня і забезпечення	294,8	5,7	548,7	5,0	5198,2	27,7	+4903,4	У 17,6 р.
2.1. Довгостро- кові зобов'яза- ння і забезпечення	-	-	547,0	5,0	3540,6	18,8	+3540,6	х
2.2. Поточні зобов'язання і забезпечення	294,8	5,7	1,7	0,0	1657,6	8,8	+1362,8	У 5,6 р.
2.2.1. Поточна кредиторська заборгованість	21,9	1,7	1,7	0,0	196,0	1,0	+174,1	У 9 р.

Аналіз даних табл. 3.2 показав, що загальна сума капіталу

досліджуваного підприємства у 2021 р. збільшилася порівняно з 2019 р. на 13 млн. 661,7 тис. грн. або у 3,7 рази. Сума власного капіталу підприємства зросла на 8 млн. 758,3 тис. грн., або у 2,8 рази за рахунок суми нерозподіленого прибутку.

Величина зобов'язань та забезпечень ФГ «XXX» у 2021 році порівняно з 2019 роком зросла на 4 млн. 903,4 тис. грн., або у 17,6 рази за рахунок суми довгострокових зобов'язань, що підвищилась на 3 млн. 540,6 тис. грн. та поточних зобов'язань та забезпечень, що збільшилась на 1 млн. 362,8 тис. грн., або у 5,6 рази, яка представлена поточною кредиторською заборгованістю, що зросла на 174,1 тис. грн., або у 9 разів. У структурі пасивів ФГ «XXX» протягом досліджуваних років переважає питома вага власного капіталу підприємств – 94,3%, 95% та 72,3%.

Критеріями оцінки фінансового стану підприємства у короткостроковій перспективі є його ліквідність та платоспроможність. Аналіз ліквідності ФГ «XXX» за три останні роки за даними ф. м-№1 «Баланс», проаналізувавши активи за рівнем ліквідності (табл. 3.3), пасивів за терміном оплати (табл. 3.4) та ліквідність балансу (табл. 3.5).

Таблиця 3.3

**Динаміка та структура активів для визначення ліквідності
ФГ «XXX» за 2019 - 2021 рр. (станом на кінець року)**

Види активів за рівнем ліквідності	2019 р.		2020 р.		2021 р.		Відхилення 2021 р. до 2019 р. (+, -)		
	сума, тис. грн	у % до суми	сума, тис. грн	у % до суми	сума, тис. грн	у % до суми	суми, тис. грн	питомої ваги, п.п.	у %
1. Високоліквідні активи	72	1,4	220	2,0	-	-	-72	-1,4	-100,0
2. Середньоліквідні активи	490	9,6	3007	27,2	3322	17,7	+2832	+8,1	У 6,8 р.
3. Низьколіквідні активи	3829	74,7	4291	38,8	4261	22,7	+431	-52,0	+11,3
4. Важколіквідні, або активи, що важко реалізуються	736	14,3	3530	32,0	11207	59,6	+10470	+45,3	У 15,2 р.
Разом	5128	100	11047	100	18789	100,0	+13662	X	У 3,7 р.

Аналіз активів за рівнем ліквідності ФГ «ХХХ» показав, що їх вартість збільшилася у 2021 р. порівняно з 2019 р. на 13 млн. 662 тис. грн. або у 3,7 рази. У розрізі активів відмічено збільшення вартості середньо-ліквідних активів на 2 млн. 832 тис. грн., або у 6,8 рази, важко-ліквідних активів – на 10 млн. 470 тис. грн., або у 15,2 рази та низько-ліквідних активів на 431 тис. грн., або на 11,3%. Зниження відмічено по вартості високоліквідних активів на 72 тис. грн., або на 100%.

У структурі активів підприємства у 2019 та 2020 рр. переважала частка низько-ліквідних активів – 74% та 38,8%. У 2021 році – важко-ліквідних активів – 59,6%.

Таблиця 3.4

**Динаміка та структура пасивів за терміновістю ФГ «ХХХ»
за 2019 - 2021 рр. (станом на кінець року)**

Види пасивів за терміном оплати	2019 р.		2020 р.		2021 р.		Відхилення 2021 р. до 2019 р. (+, -)		
	сума, тис. грн	у % до суми	сума, тис. грн	у % до суми	сума, тис. грн	у % до суми	суми, тис. грн	питомої ваги, п.п.	у %
1. Найбільш строківі зобов'язання	295	5,8	2	0,0	1612	8,8	+1317	+3,0	У 5,5 р.
2. Короткострокові зобов'язання	-	-	-	-	46	0,2	+46	+0,2	Х
3. Довгострокові зобов'язання	-	-	547	5,0	3541	18,8	+3541	+18,8	Х
4. Постійні пасиви	4833	94,2	10499	95,0	13591	72,2	+8758	-22,0	У 2,8 р.
Разом	5128	100,0	11047	100,0	18789	100,0	+13662	Х	У 3,7 р.

Аналіз пасивів за терміном оплати ФГ «ХХХ» показав, їх сума у 2021 р. порівняно з 2019 р. збільшилася на 13 млн. 662 тис. грн., або у 3,7 рази. Підвищилась вартість короткострокових зобов'язань на 46 тис. грн та довгострокових зобов'язань на 3 млн. 541 тис. грн. Зросла вартість найбільш

строкових зобов'язань на 1 млн. 317 тис. грн., або у 5,5 рази та постійних пасивів на 8 млн. 758 тис. грн., або у 2,8 рази.

У структурі пасивів ФГ «ХХХ» протягом досліджуваних років переважає частка постійних пасивів –94,2%, 95%, 72,2%,

Баланс підприємства, на думку багатьох вчених, вважається абсолютно ліквідним, якщо:

$$A1 \geq П1, A2 \geq П2, A3 \geq П3, A4 \leq П4, \quad (3.1)$$

тобто актив відповідної ліквідності повинен покривати пасив відповідної терміновості.

Оцінка ліквідності ФГ «ХХХ» представлено у табл. 3.5.

Таблиця 3.5

Оцінка ліквідності балансу ФГ «ХХХ» за 2019 - 2021 рр., тис. грн

Умовні позначення	Надлишок (+) або нестача (-) платіжних засобів	Роки		
		2019	2020	2021
A1-П1	Високоліквідних активів	-223	218	-1612
A2-П2	Середньоліквідних активів	490	3007	3277
A3-П3	Низьколіквідних активів	3829	3744	720
	Разом	+4097	+6969	+2385

Отже, аналіз ліквідності балансу показав, що протягом досліджуваних років баланс ФГ «ХХХ» має ознаки ліквідності.

Показники ліквідності та платоспроможності можна узагальнити у дві групи: основні та допоміжні показники. Для розрахунку показників використовуються дані «Балансу (Звіту про фінансовий стан)» підприємств.

Основні показники включають коефіцієнт загальної ліквідності (покриття); коефіцієнт швидкої ліквідності; коефіцієнт абсолютної ліквідності (платоспроможності) (табл. 3.6). Порядок їх розрахунку представимо далі.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності розраховують як відношення суми грошових коштів та фінансових інвестицій (рядок 1160 + 1165) до суми поточних зобов'язань та забезпечень (рядок 1695). Нормативне значення показника $\geq 0,2$.

Коефіцієнт швидкої ліквідності - це відношення суми грошових коштів,

фінансових інвестицій, поточної дебіторської заборгованості (рядки 1125 по 1190, включаючи додаткові рядки 1115, 1120, 1140, 1145, 1180) до суми поточних зобов'язань та забезпечень (рядок 1695). Нормативне значення показника $\geq 0,7$.

Коефіцієнт загальної ліквідності трактують як відношення вартості оборотних активів (рядок 1195) до суми поточних зобов'язань та забезпечень (рядок 1695). Нормативне значення показника $\geq 1,0$.

Таблиця 3.6

Показники оцінки ліквідності та платоспроможності

ФГ «ХХХ» за 2019 – 2021 рр.

Показники	Нормативне значення	Роки			Відхилення (+;-) 2021 р. до 2019 р.
		2019	2020	2021	
1. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	>0,2	0,245	129,471	0,000	-0,245
2. Проміжний коефіцієнт покриття	>0,7	1,907	1898,0	2,004	+0,098
3. Загальний коефіцієнт покриття	>1,5	14,897	4422,118	4,575	-10,322

Станом на 2021 рік коефіцієнт абсолютної ліквідності є нижче нормативного на 0,2 пункти.

Проміжний коефіцієнт покриття протягом досліджуваних років є суттєво вище нормативного на 1,207, 1897,3, 1,304 пункти.

Загальний коефіцієнт покриття протягом 2019 – 2021 рр. є вище нормативного, на 1 грн. поточних зобов'язань припадає відповідно 14,9 грн., 4422,1 грн. та 4,6 грн. оборотних активів підприємства (при нормативі > 1,5).

Ідентифікатори показників джерел формування капіталу розраховані у табл. 3.7. Результати виконаних розрахунків свідчать про високий рівень фінансової стійкості ФГ «ХХХ» за показниками структури джерел формування капіталу. Так, значення коефіцієнта автономії вказує на те, що на кінець звітнього року частка власного капіталу у валюті балансу становить 72,3%, це на 0,223 пункти більше порівняно з нормативом роком. Коефіцієнт концентрації позикового капіталу за 2020 рік становить 0,723 пункти (при нормативі <0,5).

**Показники структури джерел формування капіталу ФГ «XXX»
за 2019 - 2021 рр.**

Показники	Нормативне значення	2019 р.	2020 р.	2021 р.	Відхилення (+; -) 2021 р. до 2019 р.
Коефіцієнт автономії	>0,5	0,943	0,950	0,723	-0,219
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	<0,5	0,057	0,050	0,277	+0,219
Коефіцієнт фінансового ризику	<1	0,061	0,052	0,382	+0,321
Коефіцієнт фінансової стабільності	>1	16,394	19,134	2,615	-13,779
Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів	Зниження	0,000	0,050	0,207	+0,207
Коефіцієнт довгострокових зобов'язань	Зниження	0,000	0,997	0,681	+0,681
Коефіцієнт поточних зобов'язань	Підвищення	1,000	0,003	0,319	-0,681

Позитивними та в межах нормативного є показники фінансового ризику та фінансової стабільності. Зокрема, коефіцієнт фінансового ризику у 2021 році є нижче нормативного значення на 0,618 пункти.

Коефіцієнт фінансової стабільності протягом досліджуваного періоду є вище нормативного, зокрема у 2020 році становить 2,615 пунктів, що на 1,615 пункти більше нормативу. В цілому, можна зробити висновок, що показники структури капіталу є вище нормативного значення та свідчать про те, що ФГ «XXX» є фінансово стійкий фінансовий стан та є незалежним від кредиторів.

3.2. Аналіз структури та динаміки виробництва, реалізації продукції фермерського господарства, його доходів і витрат

Фінансові результати як мета господарювання, що припускає варіативність її досягнення, є мірою ефективності, що дозволяє обрати підприємству найбільш прийнятні напрямки розвитку. Тісний взаємозв'язок

фінансових результатів з усіма видами діяльності підприємства, їх залежність від стану та ефективності використання матеріальних і трудових факторів виробництва, ефективності системи управління визначає їхню високу значимість у системі оцінок сільськогосподарського підприємства. З іншого боку, цілеспрямований процес формування фінансових результатів впливає на загальну ефективність функціонування будь-якого підприємства.

Таким чином, ефективне формування фінансових результатів – це такий варіант прийняття рішень щодо генерування доходів і оптимізації витрат, який забезпечує підвищення рівня ефективності підприємства в цілому.

Фінансову діяльність суб'єктів господарювання, в тому числі ФГ «ХХХ», можна розглядати на макрорівні та мікрорівні. Загальне уявлення про фінансово-економічну діяльність суб'єктів господарювання незалежно від напрямку їх діяльності можна одержати на підставі інформації, яка відображена у фінансовій звітності.

Система показників для оцінки фінансової діяльності включає основні з них: дохід від реалізації продукції, сальдований фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування, чистий прибуток (збиток), показник операційних витрат, рівень рентабельності (збитковості), показники обігових коштів та стану розрахунків.

На основі зазначених показників будуються та аналізуються відносні величини структури (як відношення частки до цілого), абсолютні прирости (як різниця між звітним та базисним чи попереднім рівнем відповідного показника), темпи зростання (як відношення звітного та базисного чи попереднього рівня відповідного показника) та темпи приросту.

Для аналізу фінансових результатів діяльності ФГ «ХХХ» перш за все проаналізуємо склад, динаміку та структуру доходів та витрат.

Доходи підприємства пов'язані з його економічними витратами та мають значну кількість форм виявлення, серед яких: валовий дохід - виручка, що її одержало підприємство від реалізації продукції і яка вимірюється як добуток ціни одиниці та кількості продукції; бухгалтерський прибуток - валовий дохід

за вирахуванням зовнішніх витрат.

Підприємець, як власник підприємства, отримує дохід, який можна визначити, як факторний дохід, що складається з двох частин. По-перше, підприємець виконує функції підприємницького ресурсу: комбінація ресурсів, інновації і т. ін.; і повинен отримати за це винагороду, якою є безумовна заробітна плата, або нормальний прибуток - плату за підприємницький ресурс, який підприємець використовує у власному бізнесі, її вартість - це не отримана ним заробітна плата менеджера. По-друге, підприємець є власником капіталу і повинен отримати дохід як річну ставку процента. Отже, дохід підприємця - це сума нормального прибутку і процента на капітал.

Інформаційною основою аналізу доходів ФГ «XXX» є інформація фінансової звітності: «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» та ф. – 50 с.г. «Звіт про основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств».

Аналіз складу, структури і динаміки доходів ФГ «XXX» відображено в табл. 3.8.

Таблиця 3.8

Структура і динаміка доходів ФГ «XXX» за 2019 - 2021 рр.

Види доходів	2019 р.		2020 р.		2021 р.		Відхилення 2021 р. (+,-) до 2019 р.	
	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %	абсо- лютне, тис. грн	відносне, %
1. Чистий до- хід від основ- ної операцій- ної діяльності	4385,4	90,9	10371,4	97,9	12514,8	100,0	+8129,4	У 2,9 р.
2. Дохід від іншої операційної діяльності	439,6	9,1	221,1	2,1	-	-	-439,6	-100,0
Усього доходів	4825	100,0	10592,5	100,0	12514,8	100,0	+7689,8	У 2,6 р.

За період 2019 - 2021 рр. сума доходів від основної операційної діяльності збільшилась на 8 млн. 129,4 тис. грн., або у 2,9 рази. Дохід від іншої

операційної діяльності характеризуються зниженням на 439,6 тис. грн., або на 100%.

В цілому у динаміці досліджуваних років доходи ФГ «ХХХ» зросли у 2021 році порівняно з 2019 роком на 7 млн. 689,8 тис. грн., або у 2,6 рази.

У структурі доходів діяльності ФГ «ХХХ» потягом досліджуваних років переважає частка суми чистого доходу від основної операційної діяльності, зокрема на кінець 2021 року вона склала 100 %, що на 8,1 % більше порівняно з 2019 роком.

Проаналізуємо динаміку та структуру доходів від реалізації продукції рослинництва ФГ «ХХХ» використавши дані ф. 50 с.-г. «Основні економічні показники роботи сільгосп підприємств» (табл. 3.9).

Таблиця 3.9

**Динаміка та структура доходу (виручки) від реалізації продукції
рослинництва ФГ «ХХХ» за 2019 - 2021 рр.**

Продукція	2019 р.		2020 р.		2021 р.		Відхилення 2021 р. до 2019 р.	
	сума, тис. грн	%	сума, тис. грн	%	сума, тис. грн	%	абсо- лютне	від- носне,%
Пшениця озима	721,1	23,7	1215,2	11,8	1745,2	14,1	+1024,1	У 2,4 р.
Кукурудза на зерно	602,2	19,8	1462,4	14,2	1963,8	15,8	+1361,6	У 3,3 р.
Ярий ячмінь	338,9	11,1	452,3	4,4	600,3	4,8	+261,4	+77,1
Горох	84,2	2,8	-	-	-	-	-84,2	-100,0
Соняшник	1294,1	42,6	5453,8	52,9	6200	50,0	+4905,9	У 4,8 р.
Ріпак озимий	-	-	1734,8	16,8	1890,3	15,2	+1890,3	х
Рослинництво, всього:	3040,5	100	10319	100	12400	100	+9359,1	У 4,1 р.

Отже, загальна сума доходів від реалізації продукції рослинництва ФГ «ХХХ» зріс у 2021 році порівняно з 2019 роком на 9 млн 359,1 тис. грн., або у 4,1 раз за рахунок всіх складових: пшениці озимої на 1 млн 24,1 тис. грн., або у 2,4 рази, кукурудзи на зерно на 1 млн 361,6 тис. грн, або у 3,3 рзи, ярого ячменю на 261,4 тис. грн, або на 77,1 %, соняшнику на 4 млн 905,9 тис. грн., або у 4,8 рази, ріпаку озимого на 1 млн 890,3 тис. грн.

У структурі доходів від реалізації продукції рослинництва ФГ «ХХХ»

протягом досліджуваних років переважає частка доходів соняшнику – відповідно 42,6 %, 52,9 %, 50 %.

У процесі виробничої діяльності ФГ «ХХХ» проводить різного роду фінансово-господарські операції, що пов'язано з витратами.

Інформаційною базою аналізу витрат ФГ «ХХХ» є інформація фінансової звітності: «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)» та ф. – 50 с.г. «Звіт про основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств».

Аналіз формування, структури і динаміки витрат і відрахувань ФГ «ХХХ» наведено в табл. 3.10.

Таблиця 3.10

**Динаміка та структура витрат і відрахувань
ФГ «ХХХ» за 2019 - 2021 рр.**

Види витрат і відрахувань	2019 р.		2020 р.		2021 р.		Відхилення (+;-) 2021 р. до 2019 р.	
	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн.	у % до під- сумку	суми, тис. грн	у %
1. Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	1780,4	96,9	4502,6	91,4	8811,1	93,5	+7030,7	У 4,9
2. Інші операційні витрати	39,8	2,2	256,9	5,2	120,6	1,3	+80,8	У 3 р.
3. Інші витрати	17,8	1,0	167,3	3,4	490,5	5,2	+472,7	У 27,6 р.
Усього витрат	1838	100,0	4926,8	100,0	9422,2	100,0	+7584,2	У 5,1 р.

Аналіз витрат ФГ «ХХХ» показав, що у 2021 р. порівняно з 2019 р. їх сума збільшилася на 7 млн. 584,2 тис. грн. або у 5,1 рази за рахунок собівартості реалізації продукції (товарів, робіт та послуг) та інших операційних витрат, що зросли на 7 млн. 30,7 тис. грн., або у 4,9 рази та 80,8 тис. грн., або у 3 рази відповідно, також збільшились інші витрати на 472,7 тис.

грн., або у 27,6 рази.

Отже, протягом досліджуваних років переважають доходи підприємства проти його витрат, що говорить про отримання підприємством чистого прибутку.

Витрати діяльності підприємства можна узагальнити у дві груп: ті, що безпосередньо пов'язані зі здійсненням конкретної операції (із конкретним об'єктом витрат) та інші, які мають загальний характер і необхідні для забезпечення функціонування ФГ «XXX» в цілому.

Матеріальні, трудові і фінансові витрати ФГ «XXX» здійснює для забезпечення своєї виробничої діяльності.

ФГ «XXX» займається виробництвом продукції рослинництва.

У Звіті про основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств розділ 2 вміщує дані про прямі та загальновиробничі витрати на виробництво продукції та послуг у рослинництві та тваринництві за період з 1 січня до 31 грудня звітного року.

Інформація згрупована за статтями витрат, які пов'язані з виробництвом продукції, включаючи витрати на повністю загиблі посіви сільськогосподарських культур і на окремі види тварин, що не дали тваринницької продукції протягом року, які списані на збитки підприємства (надзвичайні витрати), а також зміни у витратах на незавершене виробництво. Адміністративні витрати у цьому розділі не відображаються.

Динаміка та структура витрат на виробництво продукції рослинництва ФГ «XXX» за 2019 – 2021 р. представлено у табл. 3.11

Аналіз витрат на виробництво продукції рослинництва ФГ «XXX» показав, що їх сума збільшилася у 2021 році порівняно з 2019 роком на 3 млн 598,1 тис. грн, або на 96,0 % за рахунок: витрат на оплату праці на 152,9 тис. грн., або на 76,8 %, відрахувань на соціальні заходи на 39,4 тис. грн, або на 53,2 %, матеріальних витрат на 1 млн 973,9 тис. грн, або у 2 рази, амортизаційних відрахувань на 231 тис. грн., інших витрат на 1 млн 200,9 тис. грн, або у 2,8 рази.

**Динаміка та структура витрат на виробництво продукції рослинництва
ФГ «ХХХ» за 2019 – 2021 р.**

Елементи витрат	2019 р.		2020 р.		2021 р.		Зміни 2021 р. (+, -) до 2019 р.	
	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	суми, тис. грн	у %
Витрати на оплату праці	199,1	5,3	229	4,5	352	4,8	+152,9	+76,8
Відрахування на соціальні заходи	74	2,0	85,2	1,7	113,4	1,5	+39,4	+53,2
Матеріальні витрати з них	1941,7	51,8	2917,9	57,0	3915,6	53,3	+1973,9	У 2,0 р.
насіння та посадковий матеріал	394	10,5	447,6	8,7	601,3	8,2	+207,3	+52,6
мінеральні добрива	532,7	14,2	544,6	10,6	580,7	7,9	+48	+9,0
пальне і мастила	584	15,6	877,5	17,1	1020,8	13,9	+436,8	+74,8
електроенергія	19,2	0,5	19,3	0,4	19,5	0,3	+0,3	+1,6
запасні частини, ремонтні та будівельні матеріали для ремонту	332,7	8,9	983,4	19,2	1313,5	17,9	+980,8	У 3,9 р.
оплата послуг і робіт, що виконані сторонніми організаціями, та інші матеріальні витрати	79,1	2,1	45,5	0,9	379,8	5,2	+300,7	У 4,8 р.
Амортизація основних засобів	881,8	23,5	905,6	17,7	1112,8	15,1	+231	+26,2
Інші витрати, включаючи плату за оренду	651,1	17,4	982,9	19,2	1852	25,2	+1200,9	У 2,8 р.
Усього витрат	3747,7	100	5120,6	100	7345,8	100	+3598,1	+96,0

У складі матеріальних витрат ФГ «ХХХ» зростання відмічено по всіх складових: насіння та посадкового матеріалу на 207,3 тис. грн, або на 52,6 %, мінеральних добрив на 48 тис. грн, або на 9 %, пального і мастил на 436,8 тис. грн, або на 74,8 %, електроенергії на 0,3 тис. грн, або на 1,6 %, запасних частин, ремонтних та будівельних матеріалів для ремонту на 980,8 тис. грн, або у 3,9 рази, оплат послуг і робіт, що виконані сторонніми організаціями, та інших матеріальних витрат на 300,7 тис. грн, або у 4,8 рази.

У структурі витрат на виробництво продукції рослинництва ФГ «ХХХ» найбільшу частку займають матеріальні витрати, зокрема на кінець 2021 року вони склали 53,3 % у складі загальних витрат.

При цьому у структурі матеріальних витрат переважною є питома вага вартості запасних часин, будівельних матеріалів, пального та мастил.

3.3. Аналіз доходів, витрат та фінансових результатів фермерського господарства та шляхи підвищення ефективності його функціонування

Враховуючи складність і особливості формування фінансових результатів в сільськогосподарських підприємствах та кількість факторів впливу, їх можна згрупувати за ознаками: визначають доходи та витрати; зовнішнього та внутрішнього середовища; об'єктивні та суб'єктивні; групи факторів за видами діяльності.

Основним інформаційним джерелом для аналізу формування, динаміки та структури показників фінансових результатів за видами діяльності ФГ «ХХХ» є форма № м-2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)».

Для ФГ «ХХХ» основними факторами, які впливають на фінансові результати є чистий дохід від реалізації продукції, товарів, робіт та послуг та собівартість реалізації.

Проведемо факторний аналіз чистого доходу від реалізації продукції, використавши інформацію про: середньорічну суму дебіторської заборгованості; середньорічну вартість оборотних активів; середньорічну вартість майна підприємства.

Модель факторного аналізу чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) ФГ «ХХХ»:

$$\text{ЧД} = \text{ДЗ} \times \text{Кобдз}. \quad (3.2)$$

Таблиця 3.12

Вихідна інформація для факторного аналізу чистого доходу (виручки) від реалізації продукції ФГ «ХХХ» за 2019 - 2021 рр.

Показники	Роки			Відхилення (+;-) 2021 р. до 2019 р.	
	2019	2020	2021	абсолютне	відносне, %
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (робіт, послуг)	4385,4	10371,4	12514,8	+8129,4	У 2,9 р.
Середньорічна величина дебіторської заборгованості	479,15	1748,25	3164,4	+2685,25	У 6,6 р.
Коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості	9,152	5,932	3,955	-5,198	х
Тривалість одного обороту (середній період повернення) дебіторської заборгованості	39	61	91	+52	У 2,3 р.

За даними табл. 3.12 проводиться розрахунок умовного значення результативного показника, тис. грн:

$$ЧД_{ум} = ДЗ_1 \times Кобдз_0. \quad (3.3)$$

$$ЧД_{ум} = 3164,4 \times 9,152 = 28960,59.$$

Загальна зміна (+;-) чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн:

$$ЧД = ЧД_1 - ЧД_0 \quad (3.4)$$

$$\Delta ЧД = 12514,8 - 4385,4 = +8129,4,$$

у тому числі за рахунок факторів:

1. Суми дебіторської заборгованості:

$$\Delta ЧД_{дз} = ЧД_{ум} - ЧД_0. \quad (3.5)$$

$$\Delta ЧД_{дз} = 28960,59 - 4385,4 = +24575,19.$$

2. Коефіцієнта обертання дебіторської заборгованості:

$$\Delta ЧД_{кодз} = ЧД_1 - ЧД_{ум}. \quad (3.6)$$

$$\Delta ЧД_{кодз} = 12514,8 - 28960,59 = -16445,79.$$

Перевірка розрахунку:

$$\Delta ЧД = \Delta ЧД_{дз} + \Delta ЧД_{кодз}. \quad (3.7)$$

$$\Delta ЧД = +24575,19 - 16445,79 = +8129,4.$$

Факторний аналіз чистого доходу ФГ «ХХХ» показав: у 2021 році порівняно з 2019 роком за рахунок зниження коефіцієнта обертання

дебіторської заборгованості на 5,198 пункти, чистий дохід від реалізації зменшився на 16 млн 445,79 тис. грн; сума середньорічної дебіторської заборгованості зростає протягом досліджуваних років на 2 млн 685,25 тис. грн., або у 6,6 рази, за рахунок цього чистий дохід від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг зріс на 24 млн 575,19 тис. грн.; перевірка підтвердила правильність розрахунку.

За допомогою способу ланцюгових підстановок та табл. 3.13 визначимо вплив середньорічної вартості майна та ресурсовіддачі на зміну чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) ФГ «XXX».

Таблиця 3.13

Вихідна інформація для факторного аналізу чистого доходу (виручки) від реалізації продукції ФГ «XXX» за 2019, 2021 рр.

Показник	Умовні позначення	Роки		Відхилення 2021 р. до 2019 р.	
		2019	2021	абсолютне	відносне
Середньорічна вартість майна, тис. грн	М	3908,65	14918,35	+11009,7	У 2,9 р.
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн	ЧД	4385,4	12514,8	+8129,4	У 2,9 р.
Ресурсовіддача, грн	РВ	1,12	0,84	-0,28	-25,2

Модель факторного аналізу чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) ФГ «XXX»:

$$\text{ЧД} = \text{М} \times \text{РВ}. \quad (3.8)$$

За даними табл. 3.13 проводиться розрахунок умовного значення результативного показника, тис. грн:

$$\text{ЧД}_{\text{ум}} = \text{М}_1 \times \text{РВ}_0 \quad (3.9)$$

$$\text{ЧД}_{\text{ум}} = 14918,35 \times 1,12 = 16708,55.$$

Загальна зміна (+;-) чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) ФГ «XXX», тис. грн:

$$\Delta \text{ЧД} = \text{ЧД}_1 - \text{ЧД}_0 \quad (3.10)$$

$$\Delta \text{ЧД} = 12514,8 - 4385,4 = +8129,4,$$

у тому числі за рахунок факторів:

1. Середньорічної вартості майна:

$$\Delta \text{ЧД}_M = \text{ЧД}_{yM} - \text{ЧД}_0 \quad (3.11)$$

$$\Delta \text{ЧД}_M = 16708,55 - 4385,4 = +12323,15.$$

2. Ресурсовіддачі:

$$\Delta \text{ЧД}_{рв} = \text{ЧД}_1 - \text{ЧД}_{yM} \quad (3.12)$$

$$\Delta \text{ЧД}_{рв} = 12514,8 - 16708,55 = -4193,75.$$

Перевірка розрахунку:

$$\Delta \text{ЧД} = \Delta \text{ЧД}_M + \Delta \text{ЧД}_{рв} \quad (3.13)$$

$$\Delta \text{ЧД} = +12323,15 - 4193,75 = +8129,4.$$

Факторний аналіз чистого доходу ФГ «XXX» показав, що: за рахунок збільшення середньорічної вартості майна підприємства у 2021 році порівняно з 2019 роком на 11 млн 9,7 тис. грн, або у 2,9 рази, чистий дохід (виручка) від реалізації збільшився на 12 млн 323,15 тис. грн; за рахунок зниження ресурсовіддачі на 0,28 грн, або на 25,2 %, чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) зменшився на 4 млн 193,75 тис. грн.; перевірка підтвердила правильність розрахунку.

Таблиця 3.14

Вихідна інформація для факторного аналізу чистого доходу (виручки) від реалізації продукції ФГ «XXX» за 2019, 2021 рр.

Показник	Роки			Відхилення 2021 р. до 2019 р.	
	2019	2020	2021	абсолютне	відносне, %
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції, товарів, робіт та послуг, тис. грн	4385,4	10371,4	12514,8	+8129,4	У 2,9 р.
Середньорічна вартість оборотних активів, тис. грн	3210,4	5954,55	7550,2	+4339,8	У 2,4 р.
Коефіцієнт обертання оборотних коштів	1,366	1,742	1,658	+0,292	x
Тривалість одного обороту оборотних активів, днів	264	207	217	-46	-17,6

Модель факторного аналізу чистого доходу (виручки) від реалізації

продукції (товарів, робіт, послуг) ФГ «XXX»:

$$\text{ЧД} = \text{ОА} \times \text{Коб.} \quad (3.14)$$

За даними табл. 3.14 проводиться розрахунок умовного значення результативного показника, тис. грн:

$$\text{ЧД}_{\text{ум}} = \text{ОА}_1 \times \text{Коб}_0. \quad (3.15)$$

$$\text{ЧД}_{\text{ум}} = 7550,2 \times 1,366 = 10313,57.$$

Загальна зміна (+;-) чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн:

$$\Delta \text{ЧД} = \text{ЧД}_1 - \text{ЧД}_0 \quad (3.16)$$

$$\Delta \text{ЧД} = 12514,8 - 4385,4 = +8129,4,$$

у тому числі за рахунок факторів:

1. Середньорічної вартості оборотних активів:

$$\Delta \text{ЧДоа} = \text{ЧД}_{\text{ум}} - \text{ЧД}_0. \quad (3.17)$$

$$\Delta \text{ЧДоа} = 10313,57 - 4385,4 = +5928,17.$$

2. Коефіцієнта обертання оборотних активів:

$$\Delta \text{ЧДко} = \text{ЧД}_1 - \text{ЧД}_{\text{ум}}. \quad (3.18)$$

$$\Delta \text{ЧДко} = 12514,8 - 10313,57 = +2201,23.$$

Перевірка розрахунку:

$$\Delta \text{ЧД} = \Delta \text{ЧДм} + \Delta \text{ЧДрв}. \quad (3.19)$$

$$\Delta \text{ЧД} = +5928,17 + 2201,23 = +8129,4.$$

Факторний аналіз чистого доходу ФГ «XXX» показав, що:

- за рахунок зростання середньорічної вартості оборотних активів підприємства у 2021 році порівняно з 2019 роком на 4 млн 339,8 тис. грн, або у 2,4 рази, сума чистого доходу (виручки) від реалізації продукції збільшилася на 5 млн 928,17 тис. грн;

- за рахунок збільшення коефіцієнта обертання оборотних активів на 0,292 пункти, сума чистого доходу (виручки) від реалізації продукції збільшилася на 2 млн 201,23 тис. грн.;

- перевірка підтвердила правильність розрахунку.

З використанням адитивних моделей за даними табл. 3.15 проведемо

аналіз факторів формування фінансових результатів ФГ «ХХХ» на підставі даних ф. 2 «Звіт про фінансові результати».

Оцінка факторів, які впливають на формування фінансових результатів досліджуваного підприємства показав, що основними є:

- в складі доходів - чистий дохід (виручка) від реалізації продукції, товарів, робіт та послуг, інші операційні доходи в складі доходів;
- в складі витрат - собівартість реалізації продукції, товарів, робіт та послуг, інші операційні витрати, інші витрати.

Таблиця 3.15

Вихідна інформація для аналізу факторів формування показників фінансових результатів ФГ «ХХХ», тис. грн

Показники	Умовні позначення	2019 р.	2021 р.	Відхилення (+;-) 2021 р. до 2019 р.
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції, товарів, робіт та послуг	ЧД	4385,4	12514,8	+8129,4
Собівартість реалізації продукції, товарів, робіт та послуг	СБ	1780,4	8811,1	+7030,7
Валовий прибуток (збиток)	ВП	2605	3703,7	+1098,7
Інші операційні доходи	ІОД	439,6		-439,6
Інші операційні витрати	ІОВ	39,8	120,6	+80,8
Інші витрати	ІВ	17,8	490,5	+472,7
Операційний дохід	ОД	4825	12514,8	+7689,8
Операційні витрати	ОВ	1838	9422,2	+7584,2
Фінансові результати від операційної діяльності: прибуток (збиток)	ФРОД	2987	3092,6	+105,6
Фінансовий результат до оподаткування	ФРДО	2987	3092,6	+105,6
Чистий фінансовий результат: прибуток (збиток)	ЧФР	2987	3092,6	+105,6

При цьому фінансовий результат від операційної діяльності = фінансовому результату до оподаткування = чистому фінансовому результату, тому факторний аналіз проведемо чистого фінансового результату.

Модель факторного аналізу чистого фінансового результату:

$$\text{ЧФР} = \text{ФРОД} + \text{ФРФД} + \text{ФРІД} - (+) \text{ВПП} = (\text{ОД} - \text{ОВ}) + (\text{ФД} - \text{ФВ}) + (\text{ІД} - \text{ІВ}) - (+) \text{ВПП}. \quad (3.20)$$

Для досліджуваного підприємства – ФГ «ХХХ» - факторна модель має

ВИГЛЯД:

$$\text{ЧФР} = \text{ФРОД} - \text{ФРІВ} = (\text{ОД} - \text{ОВ}) \quad (3.21)$$

Отже, загальна зміна (+;-) чистого фінансового результату (прибутку, збитку):

$$\Delta \text{ЧФР} = 3092,6 - 2987 = +105,6,$$

у тому числі за рахунок факторів:

1) фінансового результату від операційної діяльності:

$$\Delta \text{ЧФР}_{\text{ФРОД}} = 3092,6 - 2987 = +105,6,$$

з нього:

1.1) операційного доходу:

$$\Delta \text{ЧФР}_{\text{ОД}} = 12514,8 - 4825 = +7689,8,$$

з нього:

1.1.1) чистого доходу (виручки) від реалізації продукції, товарів, робіт та послуг:

$$\Delta \text{ЧФР}_{\text{ЧД}} = 12514,8 - 4385,4 = +8129,4,$$

1.1.2) іншого операційного доходу:

$$\Delta \text{ЧФР}_{\text{ІОД}} = 0 - 439,6 = -439,6,$$

1.2) операційних витрат:

$$\Delta \text{ЧФР}_{\text{ОВ}} = 9422,2 - 1838 = +7584,2,$$

з них:

1.2.1) собівартості реалізації продукції, товарів, робіт та послуг:

$$\Delta \text{ЧФР}_{\text{СР}} = 8811,1 - 1780,4 = +7030,7,$$

1.2.2) інших операційних витрат:

$$\Delta \text{ЧФР}_{\text{ІОВ}} = 120,6 - 39,8 = +80,8,$$

1.2.3) інших витрат:

$$\Delta \text{ЧФР}_{\text{ІВ}} = 490,5 - 17,8 = +472,7.$$

Перевірка розрахунку:

$$\Delta \text{ЧФР} = \Delta \text{ЧФР}_{\text{ОД}} + \Delta \text{ЧФР}_{\text{ОВ}} \quad (3.22)$$

$$\Delta \text{ЧФР} = +7689,8 - 7584,2 = +105,6$$

$$\Delta \text{ЧФР} = 8129,4 - 439,6 - (7030,7 + 80,8 + 472,7) = +105,6.$$

Отже, чистий прибуток ФГ «ХХХ» збільшився у 2021 році порівняно з 2019 роком на 105,6 тис. грн у зв'язку із збільшенням операційного доходу на 7 млн 689,8 тис. грн. На зниження фінансового результату вплинуло зростання операційних витрат на 7 млн 584,2 тис. грн.

Резерви збільшення обсягів виробництва продукції рослинництва поділяють на 2 групи:

1. Резерви, пов'язані з поліпшенням використання посівних площ: повне використання земель сільськогосподарського призначення; поліпшення земельних угідь шляхом меліорації, боротьби з ерозією, вапнуванням; вдосконалення структури посівних площ; отримання з однієї площі кількох урожаїв за рік за рахунок повторних, міжрядних, ущільнених посівів; збирання урожаю з усієї площі, зайнятої під посіви, недопущення загибелі посівів тощо.

Можливе збільшення виробництва продукції рослинництва за рахунок розширення посівних площ обчислюється наступним чином: резерв розширення посівних площ помножити на фактичну урожайність культури, яку планують вирощувати на цих землях.

2. Резерви, пов'язані з підвищенням урожайності сільськогосподарських культур. До першої групи належать природно-кліматичні умови, метеорологічні фактори: опади, температура повітря, висота сніжного покриву, вологість ґрунту і т.д. Ці фактори не залежать від людини і значно впливають на врожайність по окремих роках то підвищуючи, то знижуючи їх рівень. Зменшення урожайності сільськогосподарських культур від несприятливих погодних умов може сягати 40%.

До другої групи належать виробничо-економічні фактори, пов'язані із застосуванням добрив, селекцією і насінництвом, рівнем агротехніки, матеріальною зацікавленістю працівників сільськогосподарського виробництва і т.д. Усі вони цілком залежать від діяльності людини і діють у напрямі підвищення рівня урожайності і збільшення розмірів валового збору.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження теоретико-методичних засад обліку доходів та витрат фермерських господарств на прикладі фермерського господарства «ХХХ» Лубенського району встановлено:

1. Результатами дослідження підтверджено, що доходи – це збільшення економічних вигод у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які призводять до зростання власного капіталу. Фінансові результати для фермерських господарств – це різниця між доходами і витратами.

2. Дослідження доходів та витрат та діючої практики їх обліку проводилося на матеріалах ФГ «ХХХ». В ході фінансового аналізу показників діяльності господарства з'ясовано, що підприємство є прибутковим і фінансово стійким.

3. Дослідження організації обліку ФГ «ХХХ» виявило недоліки у внутрішній регламентації господарства, відсутній Наказ про облікову політику. Визначено основні аспекти наказу про облікову політику, в якому зазначені принципи організації обліку доходів і витрат діяльності на підприємстві.

4. В результаті узагальнення синтетичного обліку фермерського господарства виявлено відсутність реєстрів синтетичного обліку доходів та фінансових результатів. Необхідно запровадити реєстр синтетичного обліку, який є оптимальним для обліку фермерських господарств. Визначено переваги Журналу реєстрації господарських операцій перед іншими реєстрами, для ведення обліку фермерських господарств. Такий підхід до узагальнення даних сприятиме підвищенню інформативності облікових реєстрів, посилить контроль за повнотою і своєчасністю їх відображення.

5. При проведенні дослідження узагальнення господарських операцій на рахунках обліку виявлено невідповідність згідно з стандартами бухгалтерського обліку. Для достовірного ведення обліку доходів та фінансових результатів необхідно дотримуватися всіх П(С)БО, зокрема П(С)БО 30 «Біологічні активи».

6. Встановлено, що особливостями обліку доходів та витрат є:
- для обліку реалізації готової продукції ФГ «ХХХ» використовує рахунки 70, 90, 93. Аналітичний облік доходів від реалізації ведеться за видами (групами продукції, товарів, робіт та послуг, регіонами збуту або іншими напрямками, визначеними підприємством). У кваліфікаційній роботі рекомендовано групи доходів від реалізації продукції для ФГ «ХХХ»;
  - списання кінцевого сальдо чистого доходу від реалізації готової продукції та іншого операційного доходу на субрахунок 791 «Результат операційної діяльності» заключними записами за звітний рік;
  - списання по підсумку за рік на зменшення одержаного чистого доходу підприємства виробничої собівартості реалізованої сільськогосподарської продукції;
  - списання в установленому порядку на зменшення чистого доходу кінцевого сальдо витрат підприємства на збут продукції за звітний рік;
  - протягом звітного року доходи ФГ «ХХХ» від реалізації продукції щомісячно відображаються в обліку записами на синтетичних рахунках та відповідних субрахунках;
  - формування фінансових результатів у Звіті про фінансові результати.

9. Проаналізовано динаміку та структуру доходів та визначено, що підприємство формує доходи переважно в процесі основної операційної діяльності, найбільша частка доходів припадає на дохід від реалізації продукції. Проаналізувавши склад і структуру витрат, визначено, що структурі витрат переважає собівартість реалізованої продукції. За винятком операційної діяльності, в цілому спостерігається позитивна динаміка фінансових результатів діяльності ФГ «ХХХ». Господарство має високий рівень спеціалізації. Найбільшу питому вагу в галузі рослинництва в структурі товарної продукції займають зернові і зернобобові.

З метою вдосконалення обліку доходів та витрат ФГ «ХХХ» рекомендується:

- для удосконалення внутрішньої регламентації обліку ввести в дію Наказ про облікову політику щодо уточнення складових фінансових результатів, а саме про те, що облікова політика щодо визнання доходу, включаючи спосіб визначення ступеня завершеності робіт, послуг, дохід від виконання і надання яких визнається за ступенем їх завершеності та додатків до наказу;

- використовувати розроблений робочий план рахунків, який передбачає особливості обліку фермерських господарств та власні потреби підприємства у фінансовій інформації про характер управління відповідними процесами;

- використовувати, як додаток до наказу про облікову політику графік документообороту, в якому розподілено функції між працівниками підприємства на різних стадіях обробки документів від створення до передачі в архів;

- з метою забезпечення адекватного відображення доходів та витрат ФГ «ХХХ» в обліку і звітності підприємству пропонується врахувати вимоги П(С)БО 30 «Біологічні активи», господарству запропоновано ввести в облік рахунок 710 «Дохід від первісного визнання та зміни вартості активів, які обліковуються за справедливою вартістю» та рахунок 940 «Втрати від первісного визнання та зміни вартості активів, які обліковуються за справедливою вартістю».

- для узагальнення обліку доходів ми пропонуємо господарству вести Журнал реєстрації господарських операцій, що забезпечить автоматичний контроль арифметичних помилок, ведення записів максимально пристосоване для складання форм балансу і звітності.